

novi glas

magazin HAK-a

1 / 1991

Moravski Hrvati

progonjeni - pozabljani

U V O D N I K

Dragi štitelji, opet imate novi broj novoga glasa u ruka. Ovput je duralo na žalost malo duglje, ali zato ste dostali jur početkom ljeta brošuru o simpoziju "Bildungssprache - Muttersprache" u stan, ku smo isto u uredničtvu redigirali i ka nas je stala mnogo truda.

Težišće ovoga broja su Moravski Hrvati, dio gradišćansko-hrvatske dijaspore, koga su po II. svitskom boju deportirali iz Frielištofa, Gutfieljta i Prerave. Na žalost se kod Hrvatov u Gradišću jako malo zna za ovu grupu Gradišćanskih Hrvatov. S prikazanjem njeve sudbine i literature

pokušavamo popraviti ov manko.

Ovom broju novoga glasa je opet priložena uplatnica za članarinu Hrvatskoga akademskoga kluba i za pretplatu za novi glas za ljeta 1991. Srdačno Vas prosimo, da bi zaistinu platili članarinu i pretplatu, ar prez pinez ne moremo izdati novi glas. Ovde moramo još jednoč naglasiti, da svi suradniki i svi autori djelaju besplatno, nažalost nam nije moguće platiti honorarov, kako bi to sami željili. Zato još jednoč velika prošnja, da bi nam Vašom pretplatom smanjili naše pinezne skrbi.

uredniki

kumstvo za novi glas za Ugarsku i Slovačku

Georg Holzer, Günther Mesarić, Jim Hlavač, Tibor Fabian, Stjepan Damjanović, Jožef Seršić, Moriška Jahns, Werner Weilguni, Franc Roženić, Ana Stojević, Manfred Khely, Ingeborg Hoffmann, Tomaš Kuzmić, Ernst Mikač, Edi i Anja Horvat, Nikola Benčić, Bela Schreiner, Alfred Grubić, Erich Štefanić,

I M P R E S U M

vlasnik, izdavač, nakladnik: Hrvatski akademski klub

uredniki: Jandre Palatin, Franjo Šruff

suradniki: Petar Tyran, Kristina Karall, dr. Augustin Blazović, dr. Nikola Benčić, Milo Vašak (Burlington-Frielištof), Rihard Balogh, sveuč. doc. dr. Alojz Jembrih (Ljubljana), Měrka Meškankec (Budišin/Bautzen) grafike, kartoon, slike: Vjesnik, Klemens Karall, Petar Tyran, Franjo Šruff, Pavel Hubený, M. Bulang slaganje: Regina Palatin, Kristina Karall

lay-out: Franjo Šruff

ekspedit: Regina Palatin

foto-slog: Hrvatski akademski klub, Schwindgasse 14/10 Beč

manuskripti se šalju na adresu:

Hrvatski akademski klub, Schwindg. 14/10, 1040 Beč/Wien; 0 222 - 505 71 06, telefaks: 0 222 - 505 71 06 konac redakcije za broj 2/1992 je 21. juna 1991.

Očitovanje polag saveznoga zakona od 12.6.1981, SZL br. 31, o štampi i drugi publicistički medija:

vlasnik medija: Hrvatski akademski klub (HAK) - Kroatischer Akademikerklub, HAK

izdavač: odbor HAK-a

tisak: Wograndl-Druck, 7210 Matrštof/Mattersburg

mjesto naklade: 1040 Beč/Wien

odbor HAK-a: Manfred Čenar (predsjednik), Jandre Palatin, Štefan Roth (potpredsjedniki), Kristina Karall (tajnica), Joži Buranić (blagajnik)

svi: Schwindgasse 14/10, 1040 Beč/Wien

Očitovanje temeljne orijentacije periodičnoga medija:

Magazin novi glas je u partijskopolitičkom i konfesionalnom pogledu neodvisan list za sve Gradišćanske Hrvate, a pretežno za one u Gradišću, Beču, Slovačkoj i Ugarskoj. On se bavi u prvom redu sadašnjom situacijom gradišćansko-hrvatske narodne grupe, ali bez da bi zanemario retrospektivno i perspektivno gledanje te problematike kot i kulturu u najužem i najširem smislu. Časopis služi informiranju članov i svih zainteresiranih. Nakana mu je, da u pitanji manjinske politike djeluje na formiranju mišljenja.

DVOJEZIČNOST 4

Da je dvojezičnost dobra, to su u medjuvrimenu upoznali još i najveći asimilanti, ki imaju bar mrvu-ča u glavi. Znanstveniki se jur dugo bavu ovim pitanjem. Istraživali su različne metode, kako moru starji odgojiti svoju dicu dvojezično i kako moru riješiti praktične robleme.

SLAVISTIKA 8

Najstarja tiskana knjiga Gradišćanskih Hrvatov, Mekinićeva pjesmarica iz 1609. i 1611. ljeta, je ujedno i biser barokne literature kod Gradišćanskih Hrvatov. Dr. Alojz Jembrih dava pregled.

LIČNOSTI 14

Jedan od najznamenitijih pjesnikov Gradišćanskih Hrvatov je pater dr. Augustin Blazović. Prilikom njegove 70-ljetnice piše dr. Nikola Benčić o djelu i žitku jubilara. Hrvatski akademski klub i novi glas se pridružuju čestitkam. Željimo našem članu i dragomu prijatelju HAK-a još mnoga lipa ljeta u službi naroda. Ad multos annos!

NEKROLOG 18

Demetar Karall već nije med nami. Hrvatski akademski klub je s njim zgubio suborca, savjetnika i dobroga prijatelja. Smrt Demetra Karalla ali nije bio samo zgubitak za Hrvate u Austriji, nego za cijelu hrvatsku dijasporu. Petar Tyran se bavi s Karallovim djelovanjem.

ZNANOST 21

Da je bio Mate Meršić Miloradić zvanaredan književnik, to je Gradišćanskim Hrvatom dovoljno poznato. Da je bio zvana toga ali i matematičar, fizičar i filozof, to kumaj ki zna. Dr. Augustin Blazović pokušava inicirati znanstvenu diskusiju o ovi aspekti Miloradića.

MORAVSKI HRVATI I 24

Moravski Hrvati su najsjeverniji dio Gradišćanskih Hrvatov. Sudbina je nje odnesla u 16. stoljeću ča do južne Moravske. Ali onde nisu mogli ostati. Po drugom svitskom boju su je komunisti u ČSSR-u zbog nacionalnih i političkih uzrokov deportirali iz njevih sel. Moravski Hrvati su morali pojtii na poljsku granicu, kade još dandanas živu. Drugi opet su pobignuli u Austriju, Njmsku, ili uopće u Kanadu i Ameriku. Rihard Balogh se je razgovarao s Jožefom Lavičkom, Moravskim Hrvatom rodnom iz Frielištova.

MORAVSKI HRVATI II, III 26 i 28

Milo Vašak, najveći pjesnik Moravskih Hrvatov piše na svojem lokalnom idiomu o povijesti Moravskih Hrvatov. U svoji pjesma i štorica pokušava ocrtati kip bivših hrvatskih sel Morave.

MANJINE U EUROPI 31

Lužički Srbi su jedan od najmanjih slavenskih narodov. Priključenjenjeve domovine, Njmske Demokratske Republike, k Njmskoj Saveznoj Republici je nje presadilo u novi društveni sistem. Izgleda da moderna zapadna država ipak nije ta očekivani paradizom za manjine, piše mlada Lužička Srpkinja.

RAZVOJNA POLITIKA 35

Dokle kod nas ljudi boluju i umiraju zbog prikoredne hrane, umira Treti svit od glada. Postuju direktne veze med ovimi fenomenima. Kolonijalizam i sada brutalni kapitalizam su glavni uzroki tomu, da najveći dio svita gladi, dokle manjina nezna kamo s hranom. Poštene plaće za pošteno djelo u Tretom svitu su preduvjeti za pravičnost na Zemlji

UVODNIK, IMPRESUM 2

OČITOVANJE 2

GLASNOVI R 37

IZ NAŠIH ARHIVOV 38

CARTOON 39

Dar za dicu

Dvojezičnost je obična situacija kod Gradišćanskih Hrvatov. Najveći dio od nas se je učio nimški jezik kod drugi jezik u školi, na placi itd. Današnji moderni svijet stvara novu situaciju. Nimški je svagdir prezentan i ogrožava hrvatski jezik. Istodobno raste ali i svist, da je dvojezičnost neprocjenjivo bogatstvo. Mnoga mišana hištva neznaju kako govoriti s dicom da prem pritiska nimškoga jezika očuvaju i hrvatski. Kristina Karall je za nas čitala interesantnu novu knjigu o dvojezičnom odgoju na primjeru nimškoga i francuskoga.

Čuda ljudi se uči strane jezike. Ili zbog posla, ili zbog zanimanja. Učiti jezik zna biti velik trud, ako ga ne učimo na prirodni način, ada od ditinstva. Ako imamo mogućnost, da se od početka učimo dva ili tri jezike, je to velik dar za nas.

Pravoda nimaju ljudi uvijek pozitivan stav k dvojezičnosti, nego dost puti predrasude.

Najvažniji argumenti za dvojezičnost:

- (1) Dvojezična dica se igrajuć nauču drugi jezik, koga se druga dica kasnije moraju učiti u školi mukom i trudom.
- (2) Ona se nauču ta jezik bolje i potpunije, nego je to kasnije moguće.

(3) Dvojezična dica se jače zanimaju za jezike i laglje barataju jeziki

(4) Dvojezična dica su tolerantnija i otvorenija od jednojezične dice.

(5) Dvojezična dica su fleksibilnija i se znaju laglje prilagoditi novim situacijam nego jednojezična.

(6) Dvojezična dica su inteligentnija nego jednojezična.

Argumenti protiv dvojezičnosti:

- (1) Istodobno učenje dvih jezikov preopterećuje dicu.
- (2) Dvojezična dica se ni jedan, ni drugi jezik ne nauču pravilno.
- (3) Ova dica su u svojem jezičnom razvitku zakašnjena.
- (4) Ovoj dicit majnka jezična kreativnost.
- (5) Ova dica neznaju biti jezično kreativna
- (6) Dvojezična dica nisu tako inteligentna.

(7) Ova dica nimaju fantazije i malo ćuti.

(8) Ova dica govoru "dvimi jeziki", su lukava i lažljiva

(9) Ova dica nimaju korijenov ni domovine.

(10) Ova dica mnogokrat jecaju, nastanu ljevoruka i nešikana.

(11) Ova dica su labilna,

pasivna u ponašanju i bez orijentacije

(12) Ova dica su površna.

(13) Ova dica imaju komplekse manjevrindnosti.

(14) Njihova ličnost je raskoljena, naginju skicofreniji. Argumenti za i protiv dvojezičnosti su nepremišljene generalizacije. Dostpući mislimo, da je dvojezičnost uzrok za činjenice, ke su posljedice čisto drugih stvari. Nabrojani argumenti protiv i za su onda predrasud.

U veliki dijeli svita su dvo- i trojezičnost norma. Norma nisu napomenute predrasude, čija pozadina je narodno-nacionalna ideologija.

Kot dvojezičnoga človika skoro svenek jedan jezik dominira, to je ada jaki jezik u prisposdobi s jezikom, kim človik ne vlada tako dobro-slabim jezikom. Od dobe i načina učenja kot i od intenziteta hasnovanja odvisi, ki jezik postane jakim, a ki slabim jezi-

kom. Istotako to odvisi od emocionalnih, socijalnih i ličnih uzrokov. Nedovoljan emocionalni odnos prema ditetu otežava razvitak jezika kot diteta. Poznati su slučajji bojkotiranja jezika (Sprachverweigerung) sa strani dice zbog emocionalnih uzrokov. Jako važnu ulogu za uspješan ili neuspješan dvojezičan odgoj igraju pozitivni ili negativni stav k dvojezičnosti. Jer dite stvori stav k svojoj vlašćoj dvojezičnosti u odvisnosti od stava roditeljev i okolice. Stav k dvojezičnosti odvisi u glavnom od prestiža jezika. Čim gledamo jedan jezik manjevrindnijim od drugoga, je pozitivan razvitak dvojezičnoga odgoja u pogibelji. Ako ja negativnimi predrasudi - ada polovičnim osvidočenjem počinjem dvojezični odgoj, - se predrasude obistinitu same od sebe.

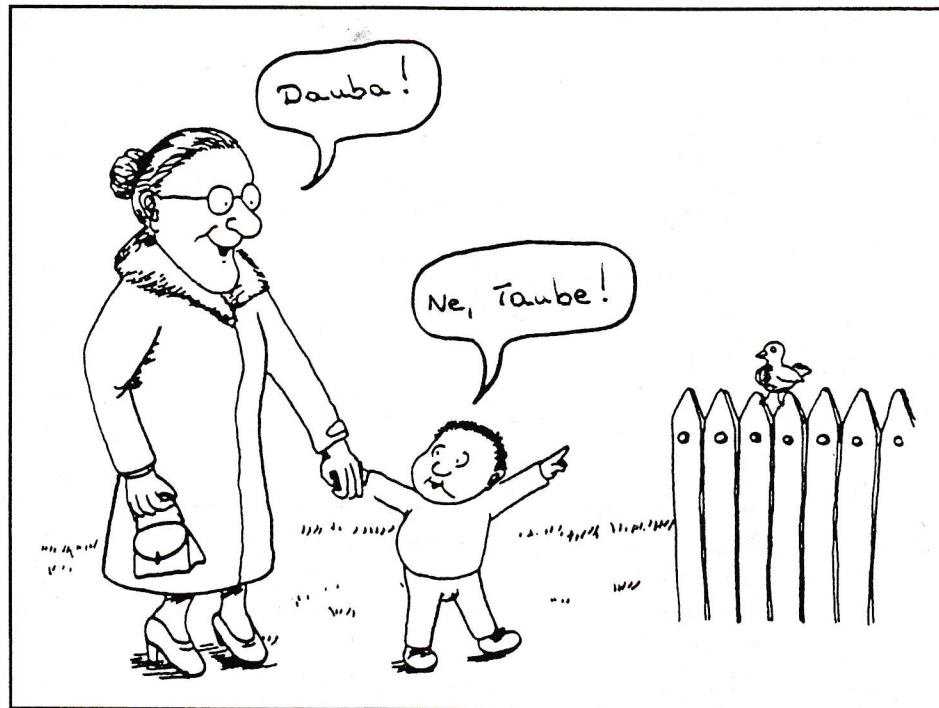
Pred svim jeziki ekonomski i politički jakih zemalj imaju visok socijalni prestiž. Najmanji

prestiž u naši očiju imaju jeziki stranih djelačev, jeziki doseljenikov i jeziki manjin. Omalovažavajuće osude okolice dostpući prouzrokuju jezičnu krizu kot dvojezične dice ovih ljudi (manjinci, strani djelači) odnosno potpuno uskraćivanje jezika.

Ljudi, ki imaju pozitivan stav

njimi pomina po hrvatsku. Sidi cijela obitelj oko stola i se razgovara, je jezik nimški. Ali i u ovoj situaciji majka govori hrvatski, ako se obrati direktno ditetu.

Jezič okolice je pritisak za jezik familije, a jezik familije je skupa s jezikom okolice još veći pritisak za jezik kim se samo otac

k dvojezičnosti, u vezi s bilo kimi jeziki, se moru služiti isprobano-ga modela za dvojezični odgoj. Pokazalo se je, da je najvažniji metodični preduvjet za uspješan dvojezičan odgoj konzekventni princip reda: funkcionalna separacija jezikov. To znači, svaki jezik ima određenu funkciju, ka se ne minja.

Slijedeće konstelacije su moguće na primjeru hrvatsko-nimškoga odgoja:

- (1) jezik okolice: nimški
jezik familije: hrvatski
- (2) jezik familije: nimški
jezik oca: hrvatski
- (3) jezik familije: nimški
jezik majke : hrvatski

Konstelacija u koj je jezik familije i jezik oca nimški, a jezik majke hrvatski znači za dvojezični odgoj slijedeće: Uvijek, kada je majka s dicom sama, se ona s

ili samo majka služi u razgovoru s dicom. Ako se ada jezik familije razlikuje od jezika okolice, postoji tendencija, da se familija prilagodi jeziku okolice.

Za slučaj Hrvatov u Austriji, ki želju predati svoju dvojezičnost i svojoj dici, to znači: Ako se hrvatski par, ki živi u hrvatskom selu razgovara s dicom po hrvatsku, daje dici mogućnost, da se dobro nauču hrvatski jezik. Malo teže je, ako hrvatski par živi u mišanoj ili nimškoj okolici. Još teže je, ako je hištvo mišano. Iskustva ali kažu, da je moguće još i u mišani hištvi naučiti dicu od samoga početka dva jezike. Pravoda je tomu potribna oštra konzekvencija i disciplina. Za hrvatsko-nimški slučaj bi to značilo: On partner, ki vlada hrvatskim jezikom, se mora pominati s dicom isključivo po hrvatsku. Da bi se i on jednoč s dicom po nimšku, smi biti samo iznimka u krajnom slu-

čaju i nesmi biti obično u tudjoj, nimškoj okolici, ni ako su nimški gosti u stanu. Pri funkcionalnoj separaciji jezika se svaki jezik direktno hasnuje. To znači da se ništ ne prevadja.

Pravoda je za mlade Hrvate danas hrvatski jezik slabi jezik, a nimški jaki jezik. To će vjerojatno i tako ostati, još i ako se naša zdav-

Prefriško se jezične pogriške povežu s dvojezičnim odgojom. Okolica mora do neke mjere tolerirati interferenciju i mišanje jezika - to je normalno za početak. U vezi s dvojezičnošću znači interferencija, da se pravila dvih jezika preklapaju i da tako dojde do pogriškov. Prispodobe s jednojezičnom dicom ali čudakrat kažu,

no zagarantirana prava na dovoljan hrvatski odgoj u čuvarnica i škola konačno ispunu. Jer okolišni jezik je ipak nimški: medije, široka javnost, viša naobrazba...

Ipak imamo mi, mladi Hrvati, ki smo se od ditinstva - igrajuć - naučili dva jezike, mogućnost, da predamo dvojezičnost našoj dicit. Pravoda su tomu potribni konzekvencija i dost truda. Premda smo mi velikim dijelom išli u isključivo nimške škole, smo dostali od naših roditeljev dosta dobru bazu u hrvatskom jeziku, da se moremo bez većih poteškoć naučiti i stručnu terminologiju različitih područjev, ako to kanimo. Konačno smo to morali djelati i na nimškom jeziku.

A sada predrasudom u vezi s dvojezičnošću:

Kod prirodne dvojezičnosti je očividno, kako lako se dica nauču dva jezike. Preopterećena su dica samo onda, ako si roditelji ili učitelji preveć očekuju od dice: da jur jako rano govoru obadva jezike korektno. Navječ puti je okolica puno oštija s dvojezičnom dicom nego s jednojezičnom.

da jednojezična čudakrat načinjaju jako spodobne pogriške. Te pogriške se ali toleriraju kod jednojezične dice bez daljnega i gledaju kot normalne - kot dvojezične dice duplo važu.

Do mišanja jezika dojde, ako se ne ugodu prelaz iz jednoga jezika u drugoga. Činjenica je, da je minjanje iz jednoga jezika u drugoga velika duhovna sposobnost. To minjanje potribuje umni i psihomotorični aktivitet na visokom stepenu. Skoki med jezici su vezani uz funkcionalnu separaciju. Faktori, ki izazovu skok, su najveć puti partner, jezik partnera ili odredjena tema razgovora. Primjer: Katica je naučna, da se majka pomina s njom po nimšku, a otac po hrvatsku. Katica je sama doma s majkom, ka joj povida povidajku - po nimšku. Otac ide. Katica biži knjemu i ga pita: "Kade si bio?" Osoba oca, ka je za Katicu vezana uz hrvatski jezik, je prouzrokovala jezični skok (preključenje). Zna se ali i dogoditi, da je Katica svojimi misli još kod povidajke, ku je čula na nimškom jeziku. Zbog toga se preključenje ponekad ne ugodu. Katica bi u

tom slučaju počela govoriti svojem tati na nimškom jeziku, premda to ne odgovara red, ki valja za nje dva. Normalno se ali dica, ka dobro znaju za valjajući red, u takovi slučaji odmah sama ispravu. Važno je i, da su roditelji konzekventni i da se npr. otac u ovom slučaju ne počne pominati isto po nimšku - ča bi bilo protiv uhodanoga reda. Pokidob se preključenje jezika odigrava u toku maloga dijela sekunde, se dost puti ne ugodu: koordinacija izmed duhovne i jezične aktivnosti ne funkcionira. Spodobna kriva preključenja moremo opaziti i kod jednojezične dice, npr. kad im se zareče.

Činjenica je, da se dvojezična dica ne nauču obadva jezike isto potpuno i ravnopravno. Jedan jezik im je skoro uvijek jaki jezik, kim vladaju prilično isto dobro kot i jednojezična dica. Slabijim jezikom, kot jur ime kaže, dica ne vladaju tako dobro. U prispodobi s odgovarajućom jednojezičnom dicom su u ovom jeziku ponekad zakašnjena. Moguće su interferencije, ponekad i mišanje jezika, kad-kada dica počnu jecati, ako im manjkaju riči. Ipak dica vladaju i ovim slabim jezikom tako dobro, da se moru njim služiti kot potpunim sredstvom komunikacije. Pri istraživanju su stvarno našli dice, ka su bila zbog istodobnoga učenja dvih jezika preopterećena, ka nisu znala govoriti pravilno niti jedan, niti drugi jezik i ka su bila jezično zakašnjena. A uzrok tomu je bio, da se roditelji nisu držali važnih principov odgoja, ki su: funkcionalna separacija jezika, pozitivan stav k dvojezičnosti, pozitivan socijalni prestiž obadvih jezika, odgovarajući emocionalni odnosi i jezični kontakti.

Spomenuti način mišanja jezika je poslijedica interferencije.

Od mišanja jezika se razlikuje mišani jezik. Za roditelje je teško stalno i konzekventno hasnovati čist i pravilan jezik. Po času

se i njim upletu riči okolišnoga jezika u materinski jezik. Postoji pogibelj, da jaki jezik sve već potlači slabijega i da tako dojde do mišanoga jezika. Ov mišani jezik more onda nastati standardni jezik, kim se služu roditelji. Onda se dica pravoda ne nauču pravilni jezik, nego mišavinu roditeljev.

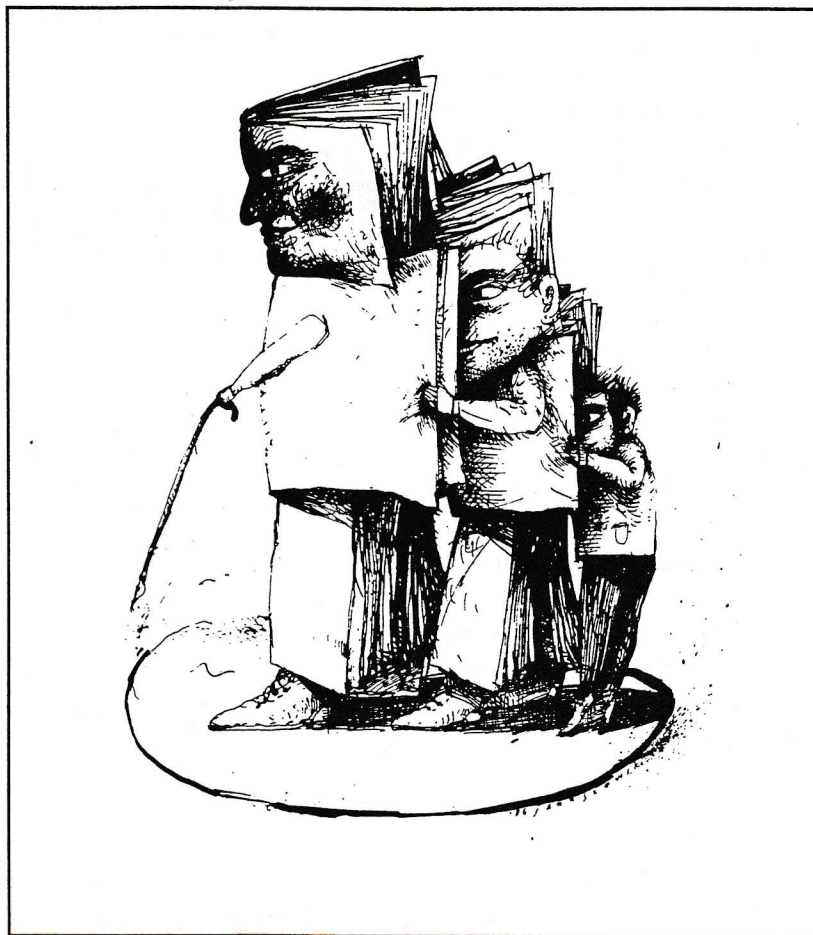
Proširena predrasuda je, da dvojezična dica nimaju materinskoga jezika, i da im fali jezična kreativnost. To se odnaša ne samo na sposobnost baratanja jezikom (Sprachfähigkeit) nego obuhvaća cijeli red drugih predbacivanj. Predrasuda dvoji na svi duhovni sposobnosti i struktura ličnosti dvojezičnoga diteta. Dotična dica da nimaju fantazije, da bi bila siromašna u ćuti, da bi govorila "dvimi jeziki", da bi bila lukava i lažljiva, da ne bi imala korijenov, ni domovine, da bi mnogokrat jecala, da bi nastala ljevoruka i nešikana, da bi bila labilna, pasivna u ponašanju i bez orijentacije, da bi bila površna, da bi imala komplekse manjevrčnosti, da bi bila raskoljena njihova ličnost i da bi lako nastala skicofrena.

Kompleks ovih argumentov se odnaša na relaciju med jezikom, mišljenjem i stvarnošću. Po idealistično-romantičnom gledišću jezika (Humboldt), stoji jezik izmedju stvarnoga svita i misli. Putem duhovnoga "medju-svita" jezik posreduje svit. Kipi o stvarnosti su pri tom fiksirani i normirani kroz materinski jezik. To znači: čim se naučim materinski jezik, preuzimljem i njegov kip o svitu i njegove norme stvarnosti. Po ovom gledišću jezika bi dvojezični morao imati dva kipe o svitu, u ekstremnom slučaju bi morao biti skicofreničan.

Kielhöfer i Jonekeit mislu, da su, nasuprot tomu, dvojezična dica osposobljena za emancipaciju od jezika. Ona laglje moru izviditi, da riči i stvari u stvarnosti nisu identične. Čim dite upozna, da riči odredjenoga stvarnoga stanja (Sachverhalt) u jeziku nisu

uvijek ekvivalentne, dostane distancu k jeziku. Primjer: stvarno stanje "u smrtnoj pogibelji" se na nimškom jeziku izražava pojmom "Lebensgefahr" (dokle hrvatski jezik operira pojmom "smrt", hasnuje nimški jezik suprotivnu rič "život" za opisanje istoga stvarnoga stanja!). A distanca k jeziku je opet preduvjet za kritiku jezika.

remo najti istotako kod jednojezičnih. Jezična kreativnost i fantazija su izvanredan i rijedak dar. Najti ga moremo kod dvojezičnih istotako kot i kod jednojezičnih. Ionesco, Canetti, Celan, Beckett, Conrak, Chamisso i drugi su dvojezični pjesnici. Oni su prem ili znamda uprav zbog svoje dvojezičnosti jezično jako kreativni.

Dvojezični se nauču relativnost riči prije nego jednojezični. Nauču se i prije razlikovati, je li su stvari u stvarnosti različne ili jeli su samo riči različne.

Za zastupnike racionalističkoga gledišća jezika (Descartes, Leibniz, Chomsky) je jezik instrument mišljenja i opazivanja okolice. Dvojezični nimaju dva različne kipe o svitu, dvi ličnosti i dva različne načine mišljenja, nego oni se moru služiti dvimi instrumenti. Oni si moru zibrati, je li ćedu se izraziti na ovom ili na drugom jeziku.

Nije pravo, da dvojezičnim predbacivaju nedostatke, ke mo-

Istotako dvojezična dica nisu inteligentnija, niti "zđjalavija" od jednojezične samo zbog svoje dvojezičnosti.

Pravoda su "problematična dica" dost puti iz dvojezičnih familijov. Moguć uzrok je, da je u dvojezični familija već konfliktov, nego u jednojezični. Partneri u mišanom hištvo proizlazu iz dvih različnih kulturnih krugov. I jezični problemi moru negativno utjecati na hištvo: ako komunikacija izmedju partnerov i komunikacija i socijalni kontakti s okolicom dovoljno ne funkcioniraju. Hištvo, u kom je puno konfliktov, pravoda negativno utječe na dicu.

Agresije, pasivnost, labilnost, jezični i školski nedostatki su u prvom redu posljedice ovih konflikta, a ne dvojezičnosti.

K pozitivnim argumentom za dvojezičnost:

Potpuno odgovara - to je očividno - samo jedan argument: Dvojezična dica se lako, igrajuć, nauče drugi jezik, koga se druga dica kasnije u školi samo trudom nauče. Druge navodne prednosti nisu tako očividne, ali i ne tako važne. Iz velikoga broja slučajeva je poznato, da je moguće i kasnije odlično naučiti strani jezik, pravoda puno većim trudom i mukom. Posebna prednost rane dvojezičnosti vjerojatno leži u tom, da se dite nauči autentičan izgovor.

U stvari moremo najti kod dvojezičnih neobično velik interes za jezike: svisto promatranje i analiza jezika, rani interes za dodatne strane jezika. Veći interes za jezik ali nikako nije automatično vezan uz veću sposobnost za učenje jezika.

Čini se, da ni one druge pozitivne predrasude - da su dvojezična dica tolerantnija i otvorenija od jednojezične, da su fleksibilnija i se znaju laglje prilagoditi novim situacijama i da su inteligentnija od jednojezične - nisu direktne posljedice dvojezičnosti i moru lako biti posljedica toga, da dvojezična dica obično odrsu i u dvi kultura, je pravoda jasno.

Ovde bi morali napraviti posebno znanstveno istraživanje problematike. Takova analiza pravoda nije bila cilj ovoga članka niti knjige, na koj bazira članak. Knjiga je mogla dokazati vrednosti dvojezičnoga podučavanja isključivo jezičnim argumentima. Dvojezična dica su normalna dica. Imaju samo neprocjenjivu prednost, da su bez truda naučila dva jezika.

Kielhöfer, Bernd:
Zweisprachige Kindererziehung
Tübingen: Stauffenburg Verlag
1983
ISBN 3-923721-05-6

Hrvati u Gradišću i Barok

Mekinićeve pjesmarice u kontekstu hrvatskog književnog baroka nisu uopće još proučene¹. Ne ističemo to kako namjerni propust kroatistike ili slavistike, već kao konstataciju kojom želimo pozvati književnopovijesne eksperte ne bi li taj nedostatak u dogledno vrijeme otklonili. Peljajući znanstvenik na području istraživanja stare književnosti Gradišćanskih Hrvata, dr. Alojz Jembrih, pokušava dati prvi pregled.

Budući da je Grgur Pythiraeus Mekinić u povijesti gradišćanskohrvatske književnosti već dobro poznat a isto, nadamo se, i u hrvatskoj književnosti, dakako imajući na umu godinu 1969/70. (Škafar, Smolik) kao i godinu 1984. (Jembrih). Sada kada imamo i pretisak² obiju Mekinićevih pjesmarica (Jembrih 1990) više nema mjesta izgovoru, da se jedini originalni primjerak istih nalazi u Ljubljani (Smolik 1969) i da je tobože zbog toga teško proučiti pjesmarice.

I nije bez razloga, prikazujući spomenuti pretisak Mekinićevih pjesmarica toliko je temeljita i sveobuhvatna da iznosi na svjetlo dana, među ostalim i čitav niz relevantnih muzikoloških podataka. Treba se nadati da će Duševne pesne, kao i Jembrihova opsežna popratna studija, uspjeti inicirati neka ozbiljnija istraživanja glazbenog repertoara iz domaćih pjesmarica. Osim toga, Duševne pesne mogle bi barem jednim dijelom postati pristupačne i široj publici. Mekinićeve

pesne, psalmi i himnuši mogle bi uz malo truda postati živom glazbom, tj. prisutne i na koncertnim podijima (Stipčević 1990). Kao što je svojedobno istaknuo Zoran Kravar, da karakterizirati djela neke nacionalne ili regionalne književne tradicije kao baroka ne znači samo znanstveno ih opisati nego ih istodobno i klasificirati, uvesti ih u red istoimenih, pa možda i srodnih ostvarenja drugih književnosti (Kravar 1982, 46). U tome smislu zadržat ćemo se kod Mekinićevih pjesmarica. Po svojoj vremenskoj pojavnosti Mekinićeve pjesmarice stoje na početku baroka srodne ostvarenju u njemačkoj književnosti. Uostalom u naslovu prve zbirke (1609) Mekinić navodi da je veći dio pjesama koje je sakupio, preveo i objavio, preuzeo "od Bogaboječih muži v nimškom /.../ a sada (1609 A.J.) pak v hervacki jazik preobernute" po njemu dakle prevedene na hrvatski³.

Priklonimo li se tvrdnji da u Evropi 17. stoljeća pojedine književnosti posjeduju vrsne sastave različite po broju /.../ i da je u tom smislu protestantska Njemačka dala najveći obol (Kravar), onda upravo taj "obol" najbolje posvjedočuju Mekinićeve pjesmarice. Osim toga u arealnom (geografskom)⁴ i vremenskom kontekstu te pjesmarice po jeziku (Jembrih 1990) pripadaju jugoistočnoj Evropi - Hrvatskoj i njezinoj grani, Hrvatima u zapadnoj Ugarskoj - u kojoj je dominirao srednjovjekovni žanr vezan najčešće uz liturgiju: propovjed, crkvenu pjesmu, verzificiranu molitvu.

Složimo li se s tezom Zorana Kravara da se je Barok počeo javljati i u tekstovima koje s našim današnjim shvaćanjem umjetnosti imaju malo veze, a i u svoje su

vrijeme pripadali nižim slojevima književne komunikacije, onda se pod tim "Nižim" a ja bih rekao i "Višim" slojevima u tadašnjoj Ugarskoj (1609) imaju smatrati Hrvati "kol Šoprona" među kojima je živio i radio Grgur Mekinić

vidio i znao, da je u crkvi, s obzirom na crkvenu pjesmu, vladao nered. U 16. stoljeću objavljeno je nekoliko crkvenih pjesmarica (na primjer Johann Leisentrit, 1567, Vhe, V. Bapst 1545) u kojima su se miješale katoličke i protestants-

**D V S E V N E
P E S Z N E P S A L M I
T E R H V A L E V Z D A N I A D I A C H
K E, O D B O G A B O Ě C H I H V C H E N I H M V S I**
Vniskom i nikoliko Vugeršz-
kom laziku szpraune, a szada
pak VHeruatzki lazik
preobernute po.

*Gerguru Pythiræusu alit Heruatz
ki Mekinichiu Pri S. Krifi
kol Soprona Pleba.*

J. A. T nusu. Decani.

**STAMPANE PRI SZ. KRISI PO
Imre Farķasu u letu Christusseuom.
1609.**

i ne samo na tom dijelu, već čitavom Porabju i Prekmurju⁵.

Uostalom u posveti pjesmarica Nikoli Zrinskom u drugoj zbirci (1611) Mekinić izričito kaže da je pjesmaricom izdao knjigu "Hervatom i Slovincem ka hasnom i prudnom užanju"⁶. Već na temelju takve istinske konstatacije možemo zaključiti da je Mekinić Hrvatima u dijaspori želio u ruke dati utilitarnu knjigu čija se utilitarnost nazire u razlozima koje autor navodi. Prvo, Mekinić je

ke crkvene pjesme. Zato je Mekinić s razlogom naveo: "(...) Po kih dob sam vidil štalče, nikih do sih dob i crkvi užanih pesan nered i manikamenat"⁷ (U zadnje sam vrijeme dragi čitaoče, u nekim, do sada korištenim pjesmama u crkvi, vidio nered i nedostatak). Da bi istaknuo religioznoobredni razlog koji ga je također vodio pri objavljavanju pjesmarica, Mekinić kaže: /.../ Bog /.../ svoju svetu rič iz milosti preobilno po vsem okruglom svitu glasi, ne samo u

prodikah, nego jošće u lipo sprav-
ljenih pesnah, u kom su vnogi
narodi obilni i kruto bogati, a pri
nas Hrvati je tih (pesan, A.J.) ve-
liki manikamenat (nedostatak,

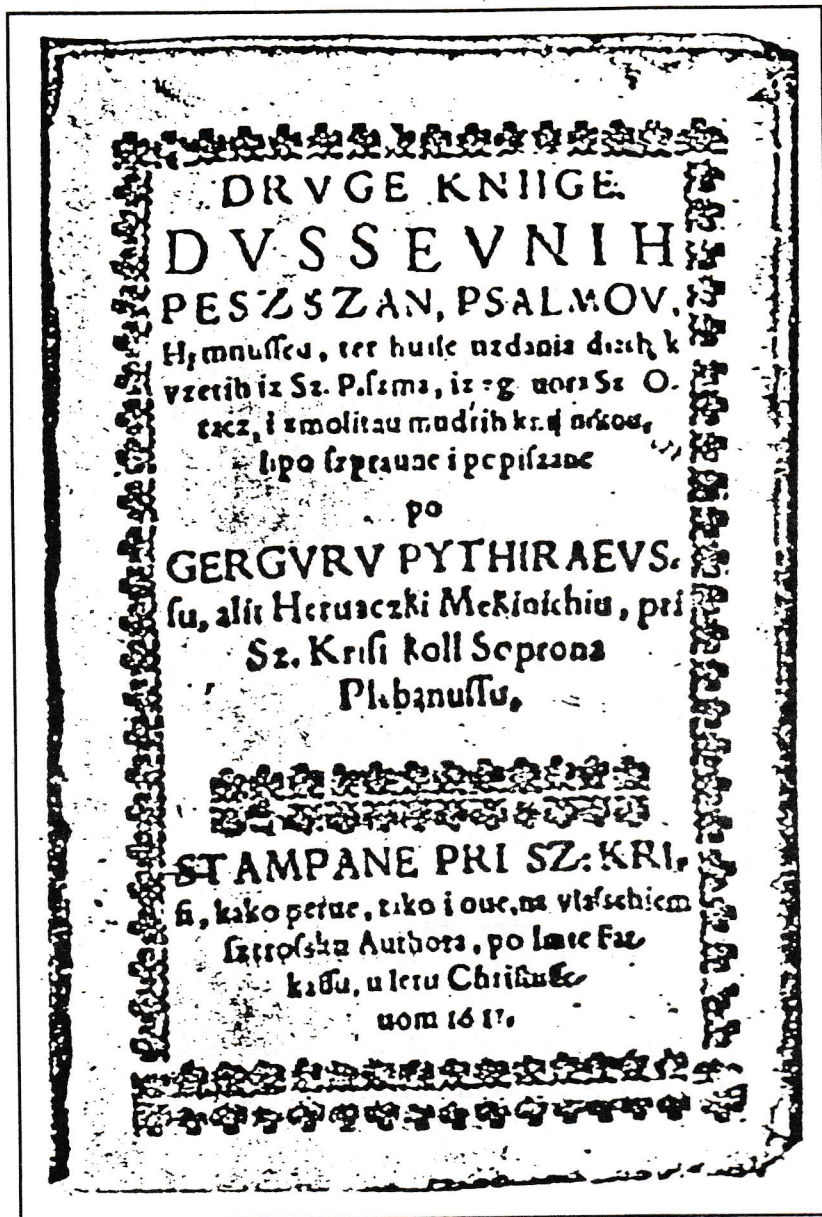
smo ih naveli, odnosno koje
Mekinić u posveti Nikoli Zrins-
kom navodi, učvršćuju nas u
konstataciji da Mekinićeve pjes-
marice uvrstimo u "utilitarnu

ničkim, propovjedničkim i lirs-
kim stilom (Kravar), a takav je
izraziti među Gradišćanskim
Hrvatima bio i Grgur Mekinić, a
da se podsjetimo u kajkavskoj knji-
ževnosti bili su to i Juraj Habde-
lić, Juraj Muliš, Štefan Zagrebec,
Hilarion Gašparoti i drugi.

Prema Zoranu Kravaru ako
utilitarna književnost nakon 1600.
u vezi s njezinom baroknom poz-
latom⁹⁹, nije imala značajnijeg
udjela u stvaranju baroka kao sti-
la, barok se u njoj nije začeo i
razvio, nego se u nju, već razvijen
i ustrojen, spustio (Kravar), onda
je zaista poželjno i korisno uočiti
takav stil u Mekinićevim pjesma-
ricama. Opća karakteristika "uti-
litarnih tekstova" vidljiva je u
kićenim figurama, "klišejima" koji
se javljaju nakon 1600. u svim ev-
ropskim sredinama pa prema tome
i u Mekinića.

Mekinićeve Duševne pesne
po svojem su sadržaju, pored
himana i drugih pjesama, verifici-
rane molitve, poetizirani dijelovi
Evandjelja što ukazuje na tradiciju
pjesničke obrade evanđelistara,
koje je u 16. i 17. stoljeću "kao
izdanak srednjovjekovne prakse
likovno umjetničkoga, glazbenoga
i retoričko-poetskoga estetizir-
anja vjerskih tekstova, cvjetala u
krilu evanđeličke crkve i njezina
boguslužja (Kravar 1989, 45). Sve
to ide u prilog našem vrednovanju
stila koji se očituje u Mekinićevom
prijevodu s njemačkog na hrvatski
jezik.

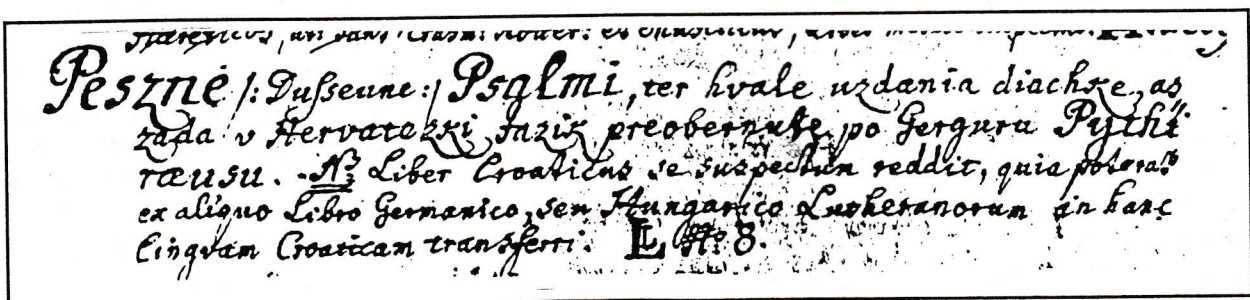
I nije ništa neobično što se za
taj njegov stil može reći da je
biblijski: "biblijska metaforika,
uzvišen biblijski stil, himnički ton,
invokacije Boga, nizanje parataktičkih
rečenica" (Fališevac 1990).

A.J.) vrzok toga stanovito ni drugi
nego neprocinenje pruda ali hasni
pesan, po kih serca človičanska k
veselju i k radosti probujena Boga
diče i slave⁹⁸.

Upravo ta dva razloga što

književnost" 17. stoljeća koja je i
kasnije u 18. stoljeću bila temeljni
duhovni proizvod srednje i istočne
Evrope. U tim je stranama tak-
va književnost uzase vezivala i
pisce obdarene izrazitim govor-

Barokni rukopisi u Mekinića - primjeri

S obzirom na barokni opis kod Mekinića također nalazimo tri tipa karakteristična takva opisa: introduktivni (početak), ekskurzivni (u sredini) i konkluzivni opis (na kraju). Što se prvog tipa opisa tiče za njega su važni: priloška oznaka vremena i mjesta, tempus, lokativ. Ovdje bismo mogli navesti dio pjesme iz ciklusa "Od večnoga žitka" ad notam "Dičim ja Boga moga" etc.

*Srce mi se veseli, v protulitnjem vrmeni:
v kom Bog lipo ponovi, vsa ka večnoj diki
nebo ino zemlju, hoče Bog stvoriti novu,
i vsaka stvar ima postat čista i svitla.
Ponovljeno bu sunce, misec i vse zvezde:
bistro hote svititi, s koga se te čuditi.
Firmamenat okraši, Bog ino lipo prosviti,
a to on učini svojoj diki k radosti.
Ponovit hoče vsaka, i učinit tako prelipa
da veselje podvignu i radost vekovečnu
pri vsih vernih tada, kad i zemlja ponovljena
lipo ukrašena bu draža od zlata.¹⁰*

Ekskurzivni opis nalazimo u istoj pjesmi:

*/.../
Tada nas Kristuš vpelja, ki se ufamo v njega
z veseljem k svomu ocu, kut svu dragu zaručnu
će nas lipo okrasiti, zlatom z biserom obdat,
večni žitak dati.
Opravi zaručnu on, svu vlašću pratežju,
zlata i svile tkanu, na nju on verže halju,
zlat persten njoj natakne koje nje
v dilj zalad bude, ar ta sram nje prikriju,
da več spoznan ne bu.¹¹*

Navedeni opis (ekskurzivni) karakterističan je po tome što u njemu glavno mjesto imaju agens, patiens i predikat, time je opis dinamizira. Kod takva opisa pjesnik ima mogućnost za nove i raznolike sadržaje. Obično ono što ne nalazimo u introduktivnom opisu, nalazimo u ekskurzivnom opisu, to je fizički izgled muških i ženskih likova. Ovdje smo uočili Mekinićev opis lika zaručnice - bez obzira što je to metaforika crkve kao zaručnice - ona je personificirana, dakle odgovara stvarnom opisu zaručnice, zapravo mladenka, kakvu narod poznaje po vanjskom izgledu. Čitajući pjesme u

kojima do izražaja dolazi pejzažni motiv, a to je učestali opis u hrvatskom barokom pjesništvu, podsjetiti ćemo i na tradicionalni opis lađe na pučini (čamca na burnom moru). Takvu alegoričku temu lađe na otvorenoj olujnoj pučini nalazimo u hrvatskih baroknih pjesnika: Dživa Bunoća, Živt slikovan /.../ Kavanjin, Povijest vandelska XXII, 45; A. Kanižlić, Sveta Rožalija, stih 2153-6. Svi ovi spomenuti pjesnici temu lađe naslijedili su iz biblijskog teksta Evanđelja, no ona je razrađena već u antičkoj književnosti (Akej, Horacije). Neki misle da je upravo iz antike ušla i u ranokršćansku iko-

nografiju. S alegorijskog motrišta o temi lađe, ona je povezana s razumijevanjem ljudske sudbine koja se temelji na normama kršćanskoga života i vjere. Temu lađe u književnosti i likovnoj umjetnosti srednjega vijeka prihvatili su i renesansni pisci. U hrvatskoj renesansnoj književnosti naći ćemo je u Mavra Vetranovića, Moja plavca. Ljudska sudbina koja ovisi o božjoj pomoći prikazivana je lađom na olujnom moru, jedan je od najčešći očitovanih tiposa u evropskoj književnosti, pa je nadživio ne samo barok nego i kasnije stilne epohe. Sjetimo se Preradovićeve pjesme Moja lađa.

Bilješke

- 1.) Usp. W. Barner, *Der literarische Barockbegriff*, Darmstadt 1975; F. Strich, *Deutsche Barocklyrik*, Berlin 1929; A. Angyal, *Barock in Ungarn*, Budapest 1947; isti, *Die slawische Barockwelt*, Leipzig 1961; Zv. Bartolić, *Književno djelo Jurja Habelića, Sjevernohrvatske teme*, knj.III, Čakovec 1985; Z. Kravar, *Barokni opis*, Zagreb 1980.
- 2.) Za pretisak Mekinićeve pjesmarice priredio i pogovornu studiju napisao Alojz Jembrih. Izdavači su: Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb, Hrvatsko kulturno društvo u Gradišću, Željezno/Eisenstadt i Kršćanska sadašnjost, Zagreb 1990.
- 3.) Usp. pogov. studiju u A. Jembrich, str. 48-71.
- 4.) Usp. bilj. 5.
- 5.) Mekinić je, kako se iz dosadašnjih istraživanja saznaje, živio i djelovao na području na kojem je bilo doseljnika iz različitih hrvatskih krajeva. Prema Mati Ujeviću u okolicu Šoprona doselili su se Hrvati iz Like između 1522. i 1527., te iz zapadne Slavonije između 1537. i 1545. Prema tome jasna je i razumljiva terenska jezična interferencija koju je Mekinić, radeći dvadeset godina među Hrvatima zapadne Ugarske, jako dobro poznao i uzeo u obzir kod prijevoda crkvenih pjesama. Zato ćemo u jeziku pjesmarica naći elemente pomiješane sa čakavsko-kajkavskom, tj. onim koje su donijeli Hrvati iz zapadne Slavonije; oni su tada bili kajkuci, i onim iz Like, a ti su bili čakavci. Usp. Mate Ujević, *Gradišćanski Hrvati*, Zagreb 1934, 8-11; Stjepan Pavičić, *Podrijetlo hrvatskih i srpskih naselja i govora u Slavoniji*, Djela JAZU, knj. 47, Zagreb 1953, 207-209.
- 6.) V. pretisak Mekinićevih pjesmarica, pogovorna studija, 117.
- 7.) isto, 112.
- 8.) isto, 113.
- 9.) Zvonimir Kravar, *Barok kao potonulo dobro*, Croatia, br. 26-27-28, Zagreb 1987, 169-185.
- 10.) Grgur Mekinić, *Druge knjige duševnih pesan* /.../ 1611, 104a, pretisak.
- 11.) isto 105a
- 12.) isto 79a-80a
- 13.) Grgur Mekinić, *Duševne pesne* /.../ 1609, 85b
- 14.) Ivan Mažuranić, *Osman*, Viši, 29, cit. prema Kravar, *Barokni opis* /.../ 1980, 69
- 15.) Mavro Vetranović, *Posvetilište Abramovo*, 488-490, cit. prema Kravar, *Barokni opis* /.../ 1980, 179
- 16.) Marko Marulić, *Judita*, IV, 37-40, cit. prema Kravar, *Barokni opis* /.../ 1980, 180
- 17.) Grgur Mekinić, *Duševne pesne* /.../ 1609, 86a
- 18.) Stihovi su to Frana Krsta Frankopana, cit. prema Kravar, *Barokni opis* /.../ 188
- 19.) Mekinić, *Duševne pesne* /.../ 1609, 90a
- 20.) Mekinić, *Duševne pesne* /.../ 1609, 45b

Kod Mekinića opis lađe na olujnom moru izgleda ovako:

*Šumi grozno more ljuto
pikro pvi plav zmožno
stara kača ljuti se zda
na zaručnu Kristuša
ti vraždeni, moč tvu skaži,
po hinbi i progoni,
zdvigni vojsku, meč i kugu
Bog zna zderžat svu crikvu.
/.../*

*Ta plavca, vazdar ima
obstat nerazorena /.../
Ni zdaleka ta danica
ka ovu noć vred skonča
brod blizu je, ki nam znan je
kamo ta plav šetuje
pomoz Bože iz nevolje
da mi brod dosežemo
k tomu vezda tvoja crikva
želi priti iz serca.¹²*

Još je jedan važan momenat u baroknom opisu kojeg nalazimo i u Mekinića. To je opis proljeća. Naime tu se vidi kult proljetne obnove života koji ima svoju provenijenciju u srednjovjekovnim pučkim običajima; takav opis već smo naveli naprijed iz Mekinićeve pjesmarice iz 1611, str. 104a. Ovdje ćemo navesti još nekoliko primjera iz Mekinićevih pjesmarica karakterističnih upravo po baroknom opisu pejzaža s kronografskom bojom. Istom opisu prilažemo slične opise iz poetskih ostvarenja hrvatskih pjesnika.

*Mekinić (1609)
Stante gori draga dica,
ar se bud zorna danica.
svojom svitlostjom prikaza
i rasviti okruglo svita.*

*Dobro si prišla draga zvezda
ka nam kažeš na Kristuša
na nas vsih otkupitelja
zato si ti dike vridna.¹³*

*Biješe Danica objavila
jur svanutje dana bijela
i istekla zora mila
s vijencem rusa oko čela.¹⁴*

*Praskaje jur zora, nebo se rumeni,
noćni se mrak dijeli, zdraka je vrh sela,
skoro je dan bijeli danica izvela.¹⁵*

*Danica jur škoje zrakom odivaše
ter črljeno polje suncu puščivaše,
sunce podivaše jut svitlu glavu van,
jur svuda sivaše, jur bi bili dan.* ¹⁶

*Zmožni dragi gospodine
milostivni moj Bože,
pokih dob tebi daju
vse ptice čast i poju
osvlastito u zoru
veseleć se raduju
hvalu ti daju s jazici
da ti njih zmožno proskerbi.* ¹⁷

*Svitla zora jur ishodi
žarko sunce dohodi
dati radost, veselje
vsem stvorenju življenje,
za milošću tak veliku
dajte oh Višnjemu diku!
Jur ptice povsud pjevaju
cvitja lipo cvitaju
još i zdenci tekući
polja, loze bliščući
Bogu hvala nazveščuju
dično skupa raduju.* ¹⁸

*Krasiš ti cvetje u poljji
i vsaka stabla u gori
ni jedna stvar gladom ne mre
vse zderžaš ti da ne zgine.
Kad ptice pod nebom poju,
kobilice v travi skaču,
svu piću one nahode
poskerbljene s tve milošće.* ¹⁹

*Mekinić (1611)
Znam ja cvetak prelip kruto
ki mi ugodan nezmerno
ljubim ga u mojem serci
cvetak dragi, zmed vsega
cvetja najlipši.* ²⁰

Literatura

Grgur Mekinić, *Duševne pesne /.. / 1609. i 1611*, pre-tisak, Zagreb 1990, V. bilj. 1.

Zoran Kravar, Pojam "Barok" kao nadnacionalna književnopovijesna kategorija, *Umjertnost riječi*, br. 1-2, Zagreb 1982, 45-53.

isti, Barok kao potonulo kulturno dobro, *Obdojbe baroka v slovenskom jeziku, književnosti in kulturi*, knj. 9, Ljubljana 1989, 35-47.

Alojz Jemrih, Grgur Mekinić i njegove pjesmarice, pogovorna studija pretisku, Zagreb 1990, 5-162.

Dunja Fališevac, Posveta Mikuli Zrinskom, osvrt na pretisak Mekinićevih pjesmarica, "Oko" br. 24 (nova serija), Zagreb 1990, 45.

Ennio Stipčević, Hrvatski gospel, osvrt na pretisak Mekinićevih pjesmarica, "Oko", br. 24 (nova serija), Zagreb 1990, 45.

Dodatak bibliografiji o Grguru Mekiniću

Nakon objavljivanja reprinted Mekinićevih *Duševnih pesan* (1990) i priložena popisa literature o Mekiniću u pogovornoj studiji pretiska str. 152-158, objavljeni su novi radovi i članci u kojima se spominju Mekinić i njegove pjesmarice, a za vrijeme priprema pretiska za tisak nismo imali uvid u te bibliografske jedinice, stoga ih ovdje prilažemo kao integralni dio.

- 1.) Petar Tyran, "Duševne pesme" dvi pjesmarice iz 1609. i 1611, *Hrvatske novine*, lj. 81, br. 12 *Željezno* 1990, 10.
- 2.) Alojz Jembrih, 380 ljet tiskana knjiga kod nas, novi glas, *Hrvatski akademski klub*, br. 2, Beč 1990, 26-32.
- 3.) Nikica Mihaljević, ima neka jezična veza... *Odjek* br. 13-14, Sarajevo 1990, 5-6.
- 4.) Zvonimir Bartolić, *Protestantska književnost Gradišćanskih Hrvata*, Radovi Zavoda za znanstveni rad JAZU, knj. 3, 1989, Varaždin 1990
- 5.) Dunja Fališevac, Posveta Mikuli Zrinskom: Grgur Mekinić, *Duševne pesne*, reprint (1609, 1611), priredio Alojz Jembrih, *OKO*, br. 24 (nova serija), Zagreb 1990, 45.
- 6.) Ennio Stipčević, *Hrvatski gospel*, *OKO* br. 24 (n. serija), Zagreb 1990, 45.
- 7.) Petar Tyran, *Akademski novosti*, *Hrvatske novine*, lj. 82, br. 5 *Željezno*, 5.
- 8.) Petar Tyran, Mekinić je otac gradišćanskohrvatskoga književnoga jezika, *Hrvatske novine*, ljeto 82, br. 13 *Željezno*, 6

Augustinu Blazoviću

u zlamenju preštimanja

Rijetkokrat, po jako slabom pamćenju naše literature samo nekolikokrat smo imali mogućnost svečevati skupa s pjesnikom, zaslužnim dušobrižnikom životnu radost 70-og rođendana. Kod Miloradićevoga jubileja su čestitari imali mjesta u košu na koliju s kim su se odvezli na dugi put u Kemlju. Ali onda su bila druga

vrimena, a mi moramo živiti danas po naši mogućnosti. Zato i moje veselje, moja radost - a odanim dostojanstvom i skromnim ljudskim poštenjem svečevati, spomenuti se vrimena, postati na jedan mali memento, možda odahnuti od 70-ljetne tegobe i spominjati se onoga čemu smo se veselili, što nas je zvišavalo i, oduševljavalo, dalo snage za daljnje korake, što nas je rastužilo, i puno, puno svega drugoga što stane u bogati, djelovni, dušobrižnički život jednoga književnika ili pisatelja, kako Augustin Blazović sebe radje naziva. A nam, to nam mora biti u ovom hipcu jasno, i to nam se čini nevjerovatnim, nam se u vrimenu malodušnosti i zdvojnosti, igrane ravnodušnosti dogodio ČLOVIK pjesnik, dušobrižnik, ki dojde iz naših tankih redov, ki je stalno poklanjao sebe, gorio kot grm za nas, bio prorok u pu-

stinji, imao svoju Ninivu s nami, u vrimenu kada si rado začepimo uši, jalno najzadržimo i dajemo na lake izgovore. Naš jubilar, i ovde moramo prihvatiti karakteriziranje gospodina biskupa pri podiljenju titule "profesor" 23. I. 1991, je za nas sve, iz kršćanskoga duha je došlo njegovo djelovanje, a ja velim: dogodilo nam se je, prez toga da bi sada još shvaćali to. Iz te otvorene radosti, iz biblijskoga osvidočenja da, postoji vrima, poslovanja ali postoji i vrima svečevanja, a sada je vrima radosti, ka nam neka bude iskrena, iz otvorenoga srca s dušobrižnikom, pjesnikom, zaslužnim človikom ki živi med nami i s nami.

Ali lako je definirati naše stanovišće prema kojemu drugomu, čini mi se puno i znatnije težim, približiti se drugomu, "jezgru" drugoga človika, njegovomu najdibljemu "ja", a osebito ako nas on prisporodi s astronauti na putu na tudji planet, na kom putu su (smo) beskrajno, zdvojno sami. Sam jubilar se dotaknuo te neshvatljivosti drugoga, te nedosežljive granice s rečenicom "svaki človik je tajna". Razvezati tu tajnu, da, to nam se rijetkokrat ugoda

ZARUČNJICA SMRT

Augustin Blazović

Smrt, ti moja zaručnjica mrzla!
Tvoju kosturnu ruku si vrgla
Meni na ponosnu glavu,
Dala golotu šišanjku.

Jedamput vrći ćeš svoju ruku
kosturnu meni na trudni ramen
I ja ću se prignuti slomljen
Da zemlje cjelivam grudu.

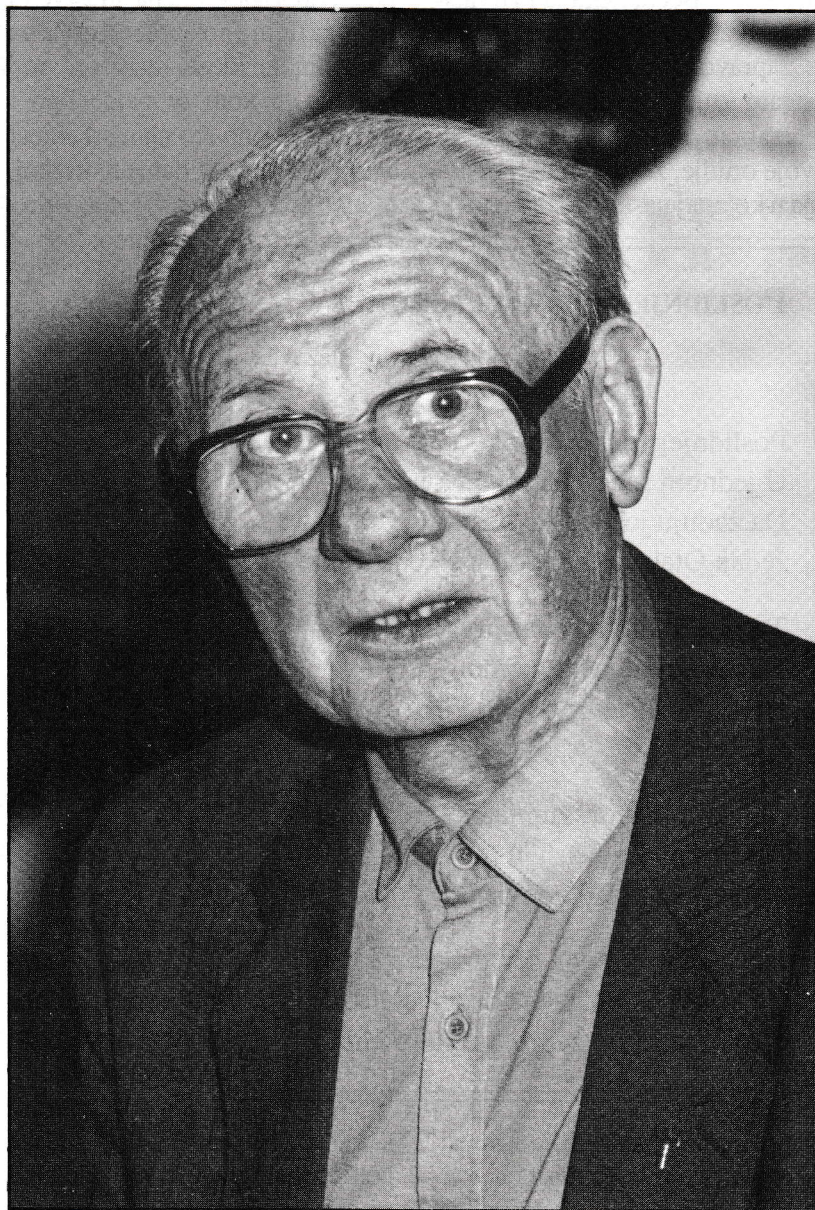
A onda će moje nemirno srce
Uhvatiti tvoja nemila ruka.
Još jednom ono zadržće
I bit će svršena muka.

i potribuje od nas strpljenje, ispitivanje, poslovanje, hodanje po slijedi, djeli i misli onoga, kojega kanimo razumiti. Mi išćemo ključ u čarobni svit jednoga drugoga čovika. Naš jubilar sada 70 ljet živi med nami, a ipak si moramo postaviti pitanje, ki je opravdan procijeniti punoću blagoslovljenoga života? Poznamo li ga mi u dovoljnoj mjeri? Svojtvo sveznajućega pripisujemo mi samo Bogu! Zato ov naš oprezan pokus približavanja k srćini, najdibljem sadržaju nukleusa more biti samo površna ljudska slabost, puna gingavosti. Neka mi jubilar uvaži to i oprosti po svojoj pjesmi "Vanitatum vanitas". Znam iz iskustva, a to me većkrat preseneti, da naš narod, mladina puno čega zna iz djelovanja našega jubilara, što pak pokazuje na diboko oranje i dobro sime, ko je posijao u današnji, na površan pogled, plitki svit. Ne mislim na ugodnu ljubeznost, mislim na karakter, izdržljiv, po ki put možda škripući zubi, marljivost, bistrinu duha, na borbenost, pronajdenje problema i na njegovu vjeru, za ku si utvaramo da nam je najintimnije dugovanje na svitu. I tim sam se dotaknuo jedne kripodne vrline Gradišćanskih Hrvatov, ku je već upamet zeo Johann Csaplovics pred 170 ljeti, kad je pisao o moralu zapadnougarskih "vodenih" Hrvatov. Znam, današnji zvijani svit nam se smujucka zbog toga, i bolno mi se urezuju Nazorovi stih i u pamet kad veli: "Živ smo rudnik, vječno vrelo, iz kojeg narodi drugi novu snagu crpe. Ljek i stup smo onih, koji trpe. To nam je zvanje." I možda nam je i to jedan od uzrokov našega svitskoga narodnoga propadanja, da smo po zvanju rudokop, a ne ljudi ki iz utrobe zemlje iskapaju kinče. Ki zna? I pjesnik se, beskrajno čudakrat, nesvisno, pobunio, rebelirao protiv zvanja rudokopa.

Naš jubilar je rodom Frakanavac, iz preštimanoga i uglednog seljačkoga stana s hipotekom pjes-

ničko-literarnoga zanimanja i duhovničko-učiteljskoga zvanja: Galović, Miloradić, Franz Horvath, Meršić su rodoslov

mo ovdje smiškom na licu konstatirati: sudbina mu je odredila drugi put, drugi vinograd, ki s matematikom i fizikom nima čuda

dr. Augustin Blazović OSB

Blazovićevoga imena, pak naša maljucka, tolikokrat pošpotana osnovna, elementarna škola, ka polaže s Crikvom skupa temelje, na koji gradi gimnazija i sveučilišće svoje palače. U Kisegu je išao u gimnaziju, a najvišu polituru dostane u benediktinskom redu nadopatije Pannonhalma i sveučilišću u Pešti. Tipično za familiju je studij matematike i fizike, struke od ke se živi, ka nosi, možda pod uticajem uglednoga Jakoba Blazovića. A ipak mora-

posla, i odatle nam mora biti jasnija Jonaševa problematika, ka osobnom pažnjom zauzima pjesnika i daje nam ćut da je sam neko likokrat bio u ribljoj utrobi, u najdibljoj škurini, dok mu se je Bog smilovao i zeo ga za ruku, da ga nam daruje, nam, maloj šakici Gradišćanskih Hrvatov. Nije to lagak put, i on sam zakrikne većkrat zdvojno: "a Bog je mućao!" I tako je njegovo ime od 1949. živa zelena grana našega duhovnoga, kulturnoga i literar-

noga života: superior i odgojitelju gradišćanskom sjemenišću u Beču, učitelj naših bogoslovov, misionar po naši seli, dušobrižnik Hrvatov u Beču, nekada i Hrvatskoga akademskoga kluba, u kom je zapravo počeo razvijati svoje bogato književno djelovanje, jer je izabrao RIČ, hrvatsku rič za svoje orudje, za svoj medij općenja u kojem je ostao do danas. Rič

tenom sadašnjosti i budućnosti, tužna žica prišmuljenoga propadanja. Pronašao je ta "čarobni vrč" najkasnije u knjigi "Vigilija" 1961. ljeta i od toga vremena strastveno traga za njim, možda se od onda na našu književnost rasipao rog Fortune, u kom se najde lipo i ružno, sve ono što nam stvarnost zataji, što je svakidanje, u triznoj, hladnoj zimskoj noći, kada "svin-

je bleju" pod nožem i človika zazebe duša. A pjesnik se dotakne naših stvarnosti, njega boli naša krvava stvarnost, i on čežne, hlepi za svojom domovinom u koj se čudakrat čuti izdanim i prodanim žaja za ljudskimi odnosi, čudi se na naravi i opisuje nje lipo-te, postavlja najosnovnija pitanja človičjega života, možda staromodna o vjernosti, poštenju, odgovornosti, marljivo-sti, veselju, smrti

nu te tuge? Ki zna pokazati sve konzekvencije? Kroz duga ljeta svisna odgovornost za novine "Crikveni glasnik Gradišća", uvijek na novič diskusija, premišljanje o jeziku, o pobožnosti našega naroda, komu iz istih razlogov napiše novu verziju "Žitka svecev" i prepjeva "Psalme". I njegova proza, tankočutna, ka nas pelja u prošlost, u vrime našega doseljenja, do junakov okolo Nikole Jurišiča ili do 1921. ljeta, kada su zapadnougarski Hrvati došli pod Austriju s "Mali i Veliki File", "Od Vulke u Velebit" ili do sudbonosnoga dana Miloradićeve odluke za svećenika. I najkasnije ovdje vidimo granice, bolje rečeno naslućujemo je i pokazuje nam se širina, sadržajnost toga djelotvornoga života, ki uz misli "sve je pliva, sve je slama" raznoličnimi puti i s mnogobrojnim mogućnosti ali istotako i s pitanjem Malomu Bogu u jaslica: "Zač si se rodio?", da bi zaključio "oj zimzelen, oj zimzelen, na putu sam u Betlehem!" A svit! Svit mu se kani zahvaliti svitskimi dugovanji, s časnim križem, titulami, kulturnom nagradom, iskazivanjem preštimanja i neznamo, neće li tko s tim naraniti čutljivu pjesničku dušu s potsmihom "vanitatum vanitas". Iz takove dvojbe velim završne misli, da je pismenim djelovanjem pokazao put k bližem ostvarenju kršćanske biti, u današnjem sterilnom svitu kad je širio spoznanje, kad nas je učio na himbenu kauzalnu uzročnost svita i prevladanje toga svita u duhu. Zato znam, čutim da smo u njegovom dušobrižničkom, odgojiteljskom i književnom djelu dostali bogati dar od Vladara svita, da nam se je srića dogodila, kad nam se je grambavo narodni prašni put križao s putem patera Augustina Blazovića. I tako sam opet kod misli s kojom sam započeo: nekamo si štimati, da nam se svaki dan događa pjesnička ličnost Augustin Blazović.

dr. Nikola Benčić

POSLEDNJEGA HRVATA POKOP

Augustin Blazović

Posljednjega Hrvata pokop biše
U jednom seocu duboko na jugu.
Da zadnju još njegovu želju spunu,
Jedan Otac naš se moli još kod škrinje.

To biše zadnji očenaš hrvatski ...
U istom selu jačke ni molitve
Hrvatske otsle ne će biti više
I jedva tko tragediju tu žali.

Mladići, kantor, župnik, stranci, dica
Nerazumno poslušaju molitvu
I suze toči samo udovica.

Hrvatski zna i ona nek droptinku,
Za ljubav k mužu nešto se j' učila ...
S njim našu rič zapru u zemlju nimu.

mu je nastala najsvitlija kripost. Njegovo djelovanje žmira u istinito, iskreno, onako s velikim "I", pod kim po ki put zapišči i kamen. To znaju njegovi prijatelji i svi oni ki imaju s njim posla, ali ki zna prevladati tu branu, ta će za korom najti "čaroban svit" i naučiti cijeliti visokoleteće misli i kriposti. Ali nigdor ne more iz svoje kože van i znamo da svaku nelagodnost nadvlada ono po čem je človik nastao človikom, a to je razum u paru s čuti humanizma. Ta borba razuma i srca, ka karakterizira i druge naše književnike, ta se odvija u magičnom mediju "rič", što ga fascinira, magično privlačuje i određuje mu biti an-

i bolesti. Nezaposlenost, ljudska pohlepnost i gizdost, sve to je tema njegovoga književnoga opusa i igrokazov. "Rosa i dim", s "Licem prema narodu" su ubrove toga djelovanja, a "Noe" njegov stav i prikaz svita, ki je ugrožen od novoga "općinskoga potopa" kad se pjesnik pita, kade je golub s mirotvornom lovorovom grančicom u kljunu? Ali cilj mu je i razveseliti i zabavljati človika u smislu našega kalendara iz 1806. ljeta, ki piše "veselo rasprudenje zimskoga časa" s igrokazi "Koliko smo, to smo", "Gospodin špan" ili "Popareni zaručnjak". A iznad svega njegova velika briga za narodni opstanak. Ki bi znao odmiriti dibi-

Zeleni i u Zemaljski sabor

Zemaljska politika u Gradišću se u zadnji desetljeća uopće nije marila za manjine. SP, VP i FP su lipo govorili, obećali su prazna obećanja, a podupiranje manjin su si zataknuili u vlašće žepe. Djelali su po geslu "ruka ruku pere, a po manjina tuče". Sada imamo šansu da to minjamo.

Zelena alternativa je pokazala u Parlamentu u Beču, kako se more djelati za manjine. Najednoč je počeo ki kontrolirati, ča se stane sa subvencijami za manjine, zač neki učitelji na dvojezični škola uopće neznaju hrvatski, i zač se do sada nijedan nije mario za hrvatsku gimnaziju kot i za druge neispunjene točke člana 7.

Sada se boju gradišćanski političari, da će i u Gradišću ki početi rovati u gomila, u ki su se mnogi dugo teplili. Sada se boju za svoje privilegije i za subvencije, ke su kasirali iz podupiranja za manjine. **Zelena alternativa** je jedini garant za novu, čistu i poštenu manjinsku politiku.

Zelena alternativa ne kani govoriti za manjine, ona dava manjinam glas. Dajte ovoj kontroli šansu. Glasujte za novu manjinsku politiku u Gradišću.

23. junija imate mogućnost, da glasujete za Hrvate.
Ishasnujete ovu priliku!

**DIE GRÜNE ALTERNATIVE
ZELENI - ZÖLDEK Lista 5**

Demetar Karall

i Hrvatski akademski klub

- desetljeća duga suradnja

Demetar Karall već nije med nami. Hrvatski akademski klub je s njim zgubio ne samo člana i simpatizanta, nego iskrenoga prijatelja hakovske ideje i angažiranoga borca za Gradišćanske Hrvate. Prilikom smrti predsjednika Hrvatskoga gradišćanskoga kulturnoga društva u Beču Demetra Karalla (26. X. 1924 - 23. II. 1991) se spominja Petar Tyran Karallovih zaslugov za Hrvatski akademski klub i za Gradišćanske Hrvate uopće.

Demetar Karall, dugoljetni predsjednik hrvatskoga gradišćanskoga društva (HGKD) je desetljeća dugo usko bio povezan i s Hrvatskim akademskim klubom (HAK). Ali jur dugo prlje toga, kad su svojčas mladi studenti i hrvatski rodoljubi po boju 1948. ljeta u Beču bili utemeljili HAK, bio je Demetar Karall med onimi, ki su nosili novu ideju pak ju konačno i ostvarili. "Metro" Karall rodjen je 1924. u Velikom Borištofu, a jur kot desetljetni školar je došao u velegrad Beč. Dobro se je još znao spomenuti te nedilje, kad ga je njegov stric i trgovac u Beču, Štefan Karall, bio

sobom zeo na spravišće Hrvatov u 1. bečanski kotar u Hofmeistergasse. Pri tom povijesnom sastanku Hrvatov iz sjevernoga i sridnjega Gradišća je mali dečko Metro biosvidok utemeljenja toga društva, čiji predsjenik je nastao 36. ljet kasnije, naime, Hrvatskoga gradišćanskoga kulturnoga društva u Beču. 1934. ljeta su u Beču - s jednim ljetom zakašnjenja - svečevali i 400. obljetnicu doseljenja Hrvatov u tadašnju Zapadnu Ugarsku.

Demetar Karall nadaren je bio nogometaš i se je od 1940. do 1942. igrao kot prvorazrednoga kluba "Austria-Wien". Teško ra-

njen se je vmuo iz boja, zato nije mogao, kot je to pred tim predvidjao, nastaviti mogućom karijerom kot nogometaš. Ali bio je jedan od utemeljiteljev nogometnoga društva Gradišćanskih Hrvatov u Beču "SC Gradišće", ili kako su je Nimci nazivali "SC Radieschen". U tom nogometnom društvu su se našli i studenti i budući HAK-ovci, a po 1956. ljetu i nekoliko Hrvatov iz Ugarske. Mnogim od njih je pomogao i Demetar Karall, se za nje mario, im preskrbio prebivališće, organizirao djelatno mjesto, potribne papire za iseljenje u Kanadu ili Sjedinjene američke države - a dostkrat je bila potrebna i pinezna pomoć.

No, vmimo se u pobojni čas, kada je takaj bilo različnih mišljenj med Hrvati. Da bi obašli diferencije sa starijom generacijom, su mladi angažirani Hrvati u Beču, med njimi pretežno studenti, utemeljili HAK. Med timi hrvatskimi Studenti u Beču tada biše i rodjeni Velikoborištofac Ivan "John" Müller, jedan od nosiocev

tadašnjih hakovskih idejov i načelov. Obadva, Demetar Karall i dr. Ivan Müller, su kasnije pak desetljeća dugo znatno utjecali na Gradišćanske Hrvate, su bili mjerodavni u manjinskoj politici - a u sebi su kot godišnjaki i Velikoborištofci nosili antagonizam vršnjakov, pak vezala ih je sudbina istoga porijekla kot i osobno prijateljstvo. Prem dostkrat različnih mišljenj i natezanj ih je povezivalo, da su znatan dio svojega angažmana posvetili hrvatskomu gibanju, borbi za Hrvatsvo: John u Gradišću, a Metro u Beču. Na nji i snjimi se je polarizirala gradišćanskohrvatska diskusija - ali čuda je bilo i prilik, kad su skupa nastupali a ujedno i zastupali hrvatsku stvar, gradišćanskohrvatske interese u Austriji i inozemstvu.

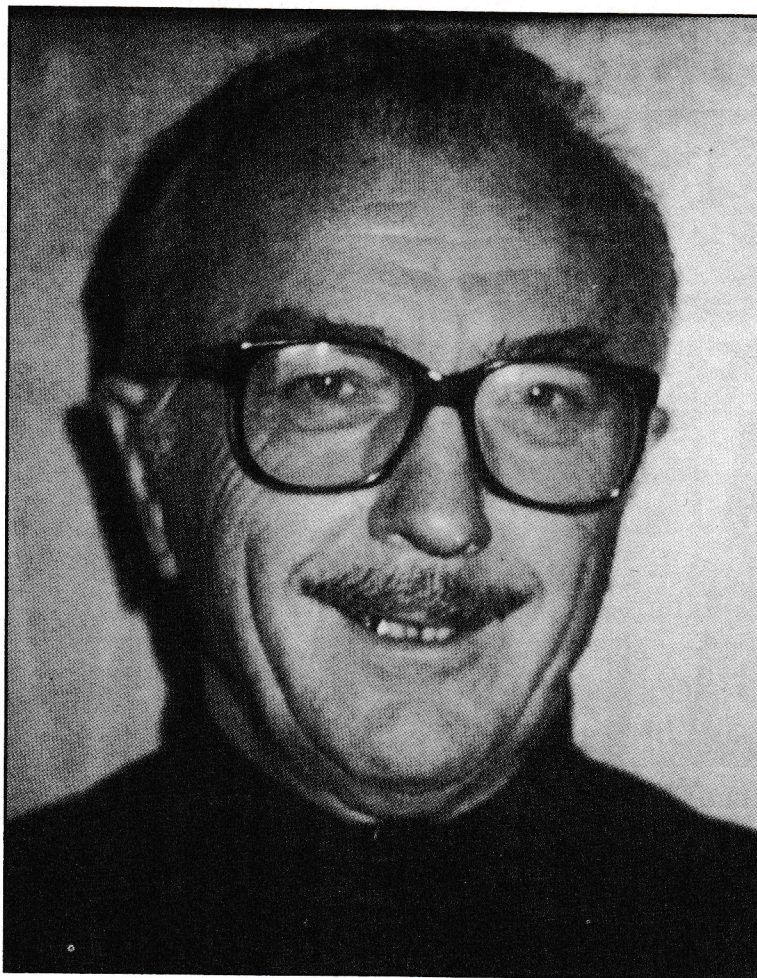
Tim se očituje i centralna tema Karallovoga zalaganja i borbe za priznanje Gradišćanskih Hrvatov u Beču kot grana gradišćanskohrvatskoga naroda. Dok su jedni u Gradišćanski Hrvati u Beču vidili prah ili pjesak na morju (F.Robak), mnogi javni hrvatski zastupnici i govorači u Gradišću sami sebe dugo nisu mogli obladati, da bi svoje, granu svojega roda u Beču, gledali kot ravnopravnu kitu istoga stabla. Dostignuti javno priznanje kod zemaljskih političarov i u Beču i Gradišću, biti akceptiran kod gradišćanskohrvatskih funkcionarov u domaći seli a ne na zadnje kod političarov i na saveznoj razini, je bio glavni i veliki cilj, takorekuć životna zadaća Demetra Karalla za vrma njegovoga već od 20 ljet dugoga predsjedavanja HGKD-u.

Ov cilj (iako ne svimi konsekvencijami) je dostignuo: Zakon za narodne grupe iz 1976. ljeta ne piše samo za Hrvate u Gradišću (kot je to zabilježeno u članu 7

kruhom ili zbog školovanja i studijov. To su u slijedećem bila najuspješnija ljeta suradnje ovih dvih društav sa sjedišćem u Beču.

Pokidob gostiona Schlögel

kot tadašnji klupski lokal društva u Sechshausersstraße nije već odgovarala potreboćam, se je HGKD 1963. preselio u prostorije HAK-a u Langegasse 26 u 8. kotaru. Na generalnoj sjednici 12. decembra 1964. je predsjednik HGKD-a Martin Prikosović mogao javiti, da su HGKD i HAK skupno nabavili vlašći dom u 4. kotaru, Schwindgasse 14 u pivnici. U to vrijeme kad je Demetar Karall bio u predsjedničtvu "Društva"

Demetar Karall, 26. X. 1924. - 23. II. 1991.

Državnoga ugovora 1955) nego o Gradišćanski Hrvati uopće - a u ta pojam su uključeni GH i u Beču.

Uža suradnja HGKD-a s HAK-om i na oficijalnoj društvenoj razini počela je 1961. ljeta, kad je bivši predsjednik HAK-a Martin Prikosović preuzeo predsjedništvo HGKD-a, a Demetar Karall je ujedno odibran za blagajnika. Obadva hakovci a istodobno funkcionari HGKD-a su bili desetljeća dugo "dvojka", ka je sama sebe zapregla pred kola, za ka su se mnogi bojali, da ćedu propasti u diboki kolomija velegradske lijevaonice, da ćedu se zgubiti i da će se jednostavno ponimčariti vas hrvatski narod, ki je iz sel došao u Beč trbuhom za

ta"- do dana današnjega nijedan nije htio poiti u prostorije Hrvatskoga gradišćanskoga kulturnoga društva u Beču, nego jednostavno u "Društvo"- utemeljena je plesačka grupa "Kolo" pod peljanjem Vadimira Vukovića i pjevački zbor pod peljanjem Roberta Sučića, a počela je djelovati dramska sekcija, ka je najnovije Blazovićeve drame i druge igrokaze predstavljala i po hrvatski seli Gradišća i Slovačke. U ovi ljeti počeo je novi polet Gradišćanskih Hrvatov u Beču, ki je imao znatne posljedice i za Gradišće.

Svoju usku povezanost s "Kolom" a kasnije pak s "Kolo Slavujem" je kazao predsjednik

HGKD-a Karall tim, da je ov folklorni ansambl Gradišćanskih Hrvatov uvijek mogao koristiti društvene prostorije u Beču. Vrhunac ovih vezov je prez sumlje bila turneja Kolo-Slavuja kroz istočnu Kanadu 1986. Ijeta, ku je Demetar Karall bio velikim dijelom suor-

HGKD-u, komu su zapravo sve nek nedostali dodatni odgovarajući manjinskopolitički funkcionari. Od 1973. do 1976, do zakona za narodne grupe, je HGKD zapravo samo vegetirao (D.Karall). Ta čas je i u HAK-u došlo do različnih promjenov.

predsjednika D. Karalla i njegovih pomagačev, a na van se je manifestiralo odlikovanjem - skupa sa zborovodjom Tomijom Kochom - tj. Časnim znakom Zemlje Beč u vezi sa zaslugami za obdržanje Gradišćanskih Hrvatov u Beču (D.Karall je odbio svako

Neprekidan trud: Karall pri razgovoru s našimi Hrvatima na Ugri

ganizirao a pri koj je takaj i sudjelivao.

Demetar Karall je prilikom simpozija "50 ljet HGKD u Beču" ustanovio u svojem referatu, da je stambena fuzija HGKD-a s HAK-om za studentsko i akademsko društvo bilo jako korisno, ne ali za "Društvo", za HGKD. S nabavljenjem skupnih prostorijov u Schwindgasse je došlo do cezure, ar su stari kotrigi bili naučni se sastajati po krčma ili drugi lokali, ne ali u uskoj i škuroj pivnici. Dost velik broj starih Hrvatov u Beču iz toga razloga već nije našao put u "Društvo". Do 1973. ljeta, do "Simposiona Croaticona I" - po riči D. Karalla do tada najvažnije manifestacija Gradišćanskih Hrvatov u Austriji - su obadva društva dost usko suradjivala. Ali po simpoziju su se HGKD i HAK duhovno i ideološki očividno razasli, a tadašnji hakovski koncept je prez sumlje jako falio

Nabavljene su nove, vlašće prostorije na 4. katu iste zgrade, a HAK i HGKD su se sve već odaljili jedan od drugoga. Dok se je HGKD na društvenom području koncentrirao na zabavne priredbe po srijede, je HAK po četvrtke imao svoj kulturno-politički program s predavanji i diskusijami. HAK si je ta čas i u Austriji i u Hrvatskoj odnosno Jugoslaviji izvojevao odredjeno priznanje, ča se je kazalo pak i u, iako skromni, subvencija. HGKD-Beč na čelu s predsjednikom Demetrom Karallom je išao čuda tmovitijim putem. Stoprv po 1983. se je za ovo društvo s djelokrugom pretežno u Beču prelomio led. Meda te nove akcije pada i uspješni početak Školske sekcije sa svojim jezičnimi tečajji za manju dicu i školare. Tim i drugim se je polako počelo i scidjati priznanje sa strani Grada Beča i Republike Austrije. Ovo priznanje je zasluga u prvom redu

odlikovanje samo za sebe).

Nije bilo jedva jedne generalne sjednice HAK-a, da se ne bi javio k riči i Demetar Karall. Nekoliko puti je i intermistički peljao generalnu sjednicu HAK-a, to je od rasteryćenja staroga odbora do odibiranja novoga predsjednika. Pri svi ovi sjednica je zapravo kritizirao manjkavu suradnju med ovimi dvimi društvu i stalno apelirao na HAK i hakovce, da bi preuzeli agende i u

HGKD-u i da bi se već zalagali za Hrvate u Beču. No, koliko je Demetar Karall držao do hrvatskih studentov u Beču kaže na jednu stran, da je još kratko pred njegovim teškim betegom uvijek iskao i našao društvo mladih. Na drugu stran mu je jedan od najvažnijih ciljev bio, da čim već akademičarov uplete u svoje "Društvo", ar je znao kako su potribni školovani ljudi uz sve djelo na bazi. Uz sve ovo se pravoda ne more tajiti, da je došlo uprav u zadnjem ljetu do žive diskusije med HGKD-om i HAK-om zbog pitanja Savjeta za Hrvate. Karall je čuda društvene i privatne snage žrtvovao, da bi ujediniio barem nadstranačka gradišćanskohrvatska društva, da bi konstituirali Savjet. Njegova pozicija bila je jasna: Tim da bi HGKD bio zastupan u Savjetu, bilo bi "Društvo", a tim Gradišćanski Hrvati u Beču, konačno oficijalno priznati kot dio

narodne grupe i bi tim imali pravo na podupiranje kot i sva ostala društva. HAK je u pitanju Savjeta zastupao do neke mjere drugu liniju, kad je potribovao i još svenek stoji za tim, da socijalistički Prezidij i narodnjačka Djelatna zajednica moraju biti zastupani samo u kuriji, ka je predvidjena za partije (12 mjest od sve skupa 24). Da bi došlo do utemeljenja Savjeta u jesen prošloga ljeta, lako bi bilo moguće, da bi najstariji dele-

Kanio sam dokazati, da more Hrvat već stvoriti nego drugi.

D. Karall na početku djelovanja

gat u tom savjetodavnom gremiju bio nastao i predsjednik Savjeta - a to bi bio Demetar Karall. Premda je on, a tim i njegovo društvo, u principu odbijalo Prezidij i DZ u nadstranačkojkuriji, je bio za kompromis, da bi konačno došlo do utemeljenja Savjeta. Ov veliki cilj nije mogao dostignuti niti to, da bi se obadvoja društva sa sjedišćem u Beču mogla složiti u skupno djelovanje. Ali tim putem su HGKD i HAK ipak krenuli jur 1989. ljeta, kad su barem lokalno skupa složili svoje sekretarijate u prostorija HAK-a. Daljnji korak mogao bi biti, da potribuju barem jednu "živu subvenciju" za Beč. U tom poslu je Demetar Karall jur "vrtao" kod nekoliko nadležnih političarov i činovnikov: Ukoliko ćedu obadvoja društva nastaviti ovim putem, odvisit će i od novoga predsjedništva HGKD-a, ki bi u ovom pitanju odnosno potribovanju morao uložiti vas svoj stručni potencijal.

Pri žalovnoj sjednici kratko po smrti svojega predsjednika je odbor HGKD-a zaključio, da će nastaviti tim putem, koga je bio zakoraknuo Demetar Karall. To je prez sumlje najviše priznanje za njegovo doživotno djelovanje.

Memores sumus tui

Z N A N O S T

Miloradić

znanja pun ormar

Najvećega pjesnika Gradišćanskih Hrvatov zasada poznamo samo po najmanjem dijelu njegovoga stvaralačtva, po hrvatski pjesma. Miloradić se ali nije bavio samo pjesničtvom, nego još čuda već s matematikom, fizikom i drugimi prirodoznanstvi. Dr. Augustin Blazović piše o preduvjeti istraživanja Miloradićevoga znanstvenoga djela i dava neke poticaje za istraživanje ovoga velikoga .znanstvenika Gradišćanskih Hrvatov.

Poznato je, da je naš slavni veliki pjesnik Mate Meršić Miloradić imao izvanredne intelektualne talente. On se sam ovako ocjени: "Glavu bistru, srce vruće podili mi dobri Bog!" (pjesma "Doma"). A u pjesmi "Kisegi" napomene, da je postao "presadjen va klas četrti ..." (Isto je doživio i Martin Meršić st.). Tim je Miloradić, ki je zakašnjeno mogao pojti iz doma na daljnje študije, dobio jedno ljetu i mogao biti u gimnaziji u istom razredu kot za ljetu dan kasnije isto u Frakanavi rodjeni dr. Franjo Horvath.

Nezdavno sam dobio od našega akademika dr. Nikole Benčića fotokopije Miloradićevih školskih pokazanjev. Malo sam se presenetio, da nisu bile u svi predmeti najbolje note. Ali da naprimjer iz nimškoga jezika nije dobio najbolje note, to je vjerojatno odvisilo od profesora, komu mali učenik Mate oštrog karaktera čabar

nije bio simpatičan. Slično je išlo i njegovomu frakanavskomu vršnjaku Franji Horvatu, ki je išao u 4. razredu gimnazije bez dozvole na neki pir u Kisegu, pak zato dobio notu 2 u ponašanju. Zbog toga ga nisu primili u malo sjemenišće u Djuri. A on se je jednostavno dalje odvezao u Estergom, kade su ga ne samo primili,

... presadjen va četrti klas

mali Mate preskače razrede

nego 4 ljeta kasnije po maturi poslali u Rim na bogoslovske studije. Horvat je dostignuo u Ostrogonskoj nadbiškupiji najviše časti (rektor sjemenišća, teološki profesor, kanonik i prepošt). Miloradića po maturi nisu poslali ni u Rim, ni u Beč, ni u Budimpeštu. Svršio je dosta brzo teologiju u Djuri kod profesorov, ki sigurno

nisu imponirali mladomu bogoslovu. Jedan prvi preduvjet upoznanju znanstvenoga razvitka mladoga Miloradića bio bi, da se pretraži, gdo su bili i kakovi su bili njegovi profesori na bogoslovskoj visokoj školi u Djuri. Posebno bi bilo zanimljivo, gdo je podučavao filozofiju. Miloradić je do konca života odbijao skolastiku. Jedna pjesma, napisana ljeta 1926. ljeta, počine se protiv Tome Akvinskoga, čiju himnu "Adorate" je tako divno prevodio u naš jezik, s ovimi riječi:

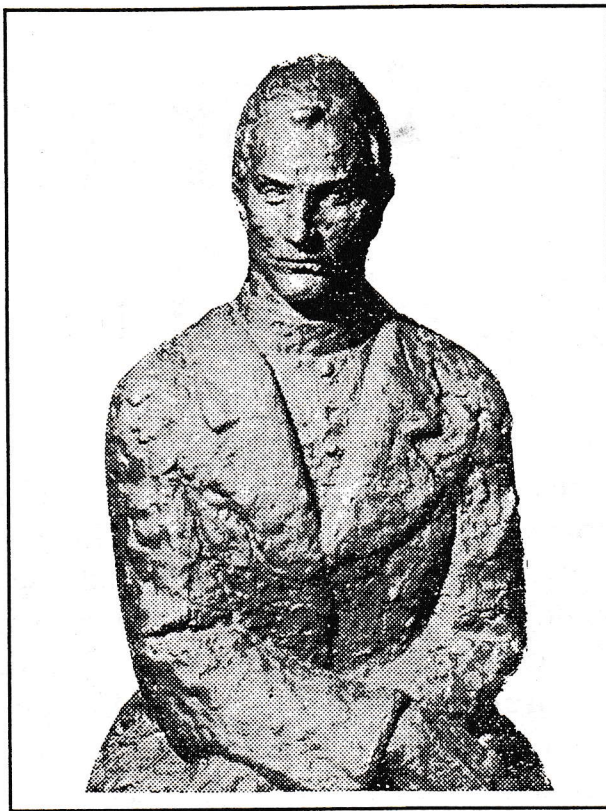
*"Tvoja
šuma, Akvinas,
Smih je svitu
dandenas."*

Odmaladih ljet razvijao je Miloradić u se-

bi oštar kritičan duh. To mu je bilo prirodjeno, a onda isto po životni okolnosti (stariji sin iz drugoga hištva matere, pripadnik hrvatske manjine itd.) još zaoštreno. Ov oštri kritičan duh očituje se do stupnja ogorčenosti u uvodu knjige "Modernes und Modrignes", ku je u vlašćem izdanju dao tiskat 1914. ljeta. Miloradić ki se pod ovim uvodom potpiše "M. Merchicich" (bio je naime osvidočen, da ime Meršić dohadja od riječi "mrčati", dakle Mrčić) med drugim izjavi u ovom uvodu: "Danas znam najmimije i najopreznije osigurati svakoga ki ti hoće čuti, da kot i u svem drugom tako i u znanstveni poduzimanji vladaju "spitzbübishe Macher" dakle lopovski poduzetnici, obišenjaki" (po našu rečeno ništvrjednaki ili faluti). U ovoj knjigi Miloradić opisuje i kako se je počelo njego-

vo znanstveno razvijanje istoga ljeta, kad je postao zaredjen za svećenika. Na 283. strani piše:

"Bilo je u jeseni 1876. ljeta, kad sam u Šopronu u jednoj knjižari zaobličio na stolu (pultu) uprav

Mate Meršić Miloradić (1850 - 1928)

tada objavljenu prvu knjižicu "Naturgesetze", pak ju počeo, privlačen od naslova, prelistati. Razumiti sam pravoda mogao nek malo, vindar već nisam ove knjige pustio iz ruke. Tako sam postao ja, ki je sam sebe prave koristi ončas mučio s knjigom "Architektonik" od I. H. Lamberta, učenik i pristaša Schefflerovoga djela "Die Pentarchie". Duralo je već ljet, dokle sam se snašao u prašumi (toga znanstvenoga djela. Onda je počelo pojt hitrije, osebujno kad sam dobio na svaku moju poteškoću od Schefflera u potpunoj strpljenosti specijalno, kadgod i vrlo opširno pismeno razjašnjenje. I tako sam prik četvrt stoljeća hodio pismeno u Schefflerovu školu, študirao marljivo sva njegova pismena djela i tako dosta zavježbao u pentarhični način mišljenja, da budem mogao struč-

no govoriti (mitreden) u znanstveno-teoretični pitanji, pri tom nisam iz očiju zgubio uz Schefflerske študije ni drugih znanstvenih smirov, ovako ni skolastike."

Iz ovih riječi moremo viditi, da je najveći znanstveni uticaj imao na Miloradića od početka njegovoga svećeničkoga života ov teoretičar znanosti, ki ga je vjerojatno značajno ojačao u njegovoj ljubavi i priklonjenosti k matematiki.

Prema tomu bila bi centralna zadaća ocjene Miloradićevoga znanstvenoga djela proučavanje Schefflerove knjige "Die Pentarchie". Svakako bi bilo od velike važnosti, kad bi se u Miloradićevoj biblioteci u nadopatici Pannonhalma našla uz knjige ovoga učenjaka i pisma, ka je Scheffler pisao našem slavnemu pjesniku.

Ja sam za vrime svojih studijov u Pannonhalmi počeo jednoč u prazniki sistematično pregledivati Miloradićeve knjige pak sam u nji našao i neka pisma mojega tadašnjega profesora za matematiku, sveučilišnoga profesora i kasnijega nadopata Pavla Sarközyja. Ov odgovara na neka Miloradićeva pitanja u vezi s geometrijom. Iz tih pisam, a zatim i iz Miloradićevih člankov morao sam ustanoviti, da se naš veliki pjesnik nikako nije slagao s razvitkom moderne geometrije početo od Remanna i Bólyayja do Einsteina. On je i u tako znameniti elementi Euklidesa gledao samo početnicu geometrije, ku je on namjeravao izgraditi u opširnu znanstvenu metodu. Miloradić je držao geometriju za najvažniju struke matematike. Po opširnoj logičnoj izgradnji mislio je, da bi i druge znanstvene struke mogle upotribljavati geometričnu metodu. Čini mi se, da je on sam pokušio ovom metodom izračunati, kako visoka bi morala biti pravična plaća djelačev, da bi mogli uzdržavati sebe i svoju obitelj. Jednostavno bi se ovde mogao spomenuti geometrijski

pojam simetrije. Ali Miloradić se i ovde naslanja na svojega znanstvenoga učitelja Schefflera. Zato bi i ovde tribali poznati Schefflerovu znanstvenu teoriju.

Sigurno je bio Miloradić i u matematiki izvanredno nadaren. Ali kao autodidakt nije bio dosta uključen u znanstveni razvitak svojega vremena. Ovako je i u filozofiji previše cijenio Rudolfa Eukena (1846 - 1926), ki je danas skoro sasvim zaboravljen. Manje

ćemo se čuditi (ili barem ne rugati!) Miloradiću kad u račun zame-
mo, da je ta Eucken dobio 1908. ljeta Nobelovu nagradu za književnost. Sigurno su i podilitelji Nobelove nagrade na jednoč mimo posegli.

Miloradića kao znanstvenika ocijeniti nije lagak posao. K temeljitoj istragi tribalo bi dosta vremena i truda. Pred svim morala bi se temeljito pretražiti njegova biblioteka, ku nije mogao ostaviti

zagrebačkoj znanstvenoj Akademiji. Izručio ju je nadoplati Pannonhalma, ka knjige našega velikana pjesnika čuva u posebnoj zbočnoj dvorani velike kloštarske biblioteke. Natpis te sobe je: "Mersich - könyvtar". Ona je zazvorena, i dobro je tako. Dokle sam ja naime točno na istom mjestu ostavio pisma, ka sam našao, čujem da su ona zginula. Negdo si je je "posudio", ili ravno rečeno sobom zeo.

Hrvatski desk-top publishing

Sve već ljudi upoznaje vridnost dvojezičnosti. Privatniki, društva, firme, krčme, rastoki, sve već privatnikov i organizacijov kani dvojezično prezentireati sebe ili svoje produkte.

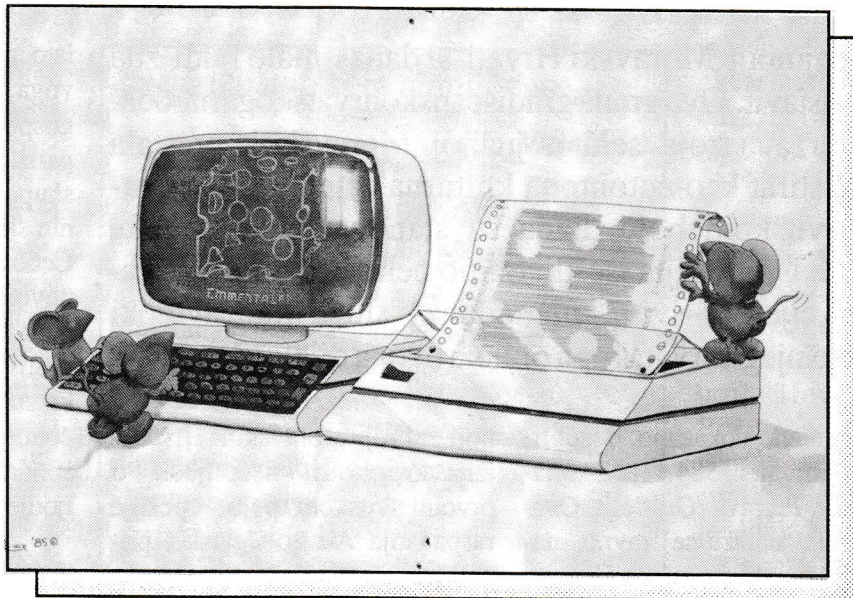
Ste jur jednoč premišljavali, je li ne bi mogli tiskati dvojezične ili hrvatske vizitkarte, jilovnike, letke, informacije itd. i se tako na simpatičan način prezentirati na van?

Onda Vam se je sigurno jur stalo, da niste znali ki Vam more tiskati Vaš tekst po hrvatsku. Morebit ste se morali još i jadati kad je neka tiskara tiskala Vaš tekst puno pogriškov.

Hrvatski akademski klub nudja sada za sve interesirane ljude prvi hrvatski desk-top

publishing service. Na naši moderni kompjutori moru naši suradniki ispuniti skoro svaku Vašu želju u vezi s lay-outom. Pri tom moremo i garantirati pravilan jezik. Po želji ćemo organizirati i slovačke i ugarske prevode za Vas. Nazovite samo kod nas u Hrvatskom akademskom klubu.

Info: Hrvatski akademski klub, Schwindgasse 14/10, 1040 Beč, tel. i faks: 0 222 - 505 71 06

Nek ti si, nek brat je tvoj, od ljeta seljenja broj...

Pod pojmom Moravski Hrvati si danas malo ljudi zna ča predstaviti. Ova grana gradišćanskohrvatskoga naroda, ka sadržava troja sela u južnoj Moravskoj, prestala je egzistirati kao autohtona kulturna zajednica, po drugom svitskom boju, kada su stanovnike Frielištofa, Prerave i Gutfieljta iselili. Samo nekoliko ljudi, rašicani po cijelom svitu, nam danas služu kao svidoki nekadašnjega hrvatskoga obličja ovoga dijela Moravske.

Pismeno dokazano, doselili su se hrvati 1584. ljeta na Frielištof, Preravu i Gutfieljta. Ova troja sela nalazu se ravno na granici između sadašnje Čehoslovačke Federativne Republike i Austrije. Jur od samoga početka morali su se braniti protiv prijeteće germanizacije s jedne i čehizacije s druge strane. Ipak su ovi ljudi već od 350 ljet očuvali svoj jezik i svoje običaje. Procjenjuje se, da je još med dvimi svitskimi

boji broj Moravskih Hrvatov iznašao oko tri tisuć ljudi. Po prvom svitskom boju, poslije raspadanja Austro-Ugarske, pripali su pripadnici ove grane gradišćanskohrvatskoga naroda Čehoslovačkoj Republici.

Troja sela: Frielištof, Prerava i Gutfieljta nalazila su se uvijek u čisto nimškoj okolici. Naokolo bila su samo nimška sela. Hrvati ovih sel su se uvijek dobro razumili s njevim susjedi nimci i su

isto gledali Beč kao središće njegova političkoga, kulturnoga i gospodarstvenoga žitka. Sada, po pariški ugovori našli su se hrvati skupa s jednim djelom susjednih nimški sel u novoosnovanoj 1. Čehoslovačkoj Republici. I u novoj državi imali su iste probleme kao i nimci. Morali su se braniti protiv česke asimilacije, a veze, ke su imali do pred bojem s Bečom, uglavnom trgovačke i gospodarstvene, jer su živili od poljodjelstva, sada nisu imali.

Ove okolnosti objašnjaju do neke mjere, za č su Moravski Hrvati ili barem jedan dio ove narodne grupe, slično kot i jedan dio ostalih Gradišćanskih Hrvatov, pristali uz nacionalsozijalizam. Za razliku od Gradišćanskih Hrvatov u Gradišću, Moravski Hrvati po II. svitskom boju nisu ostali u Austriji, nego su pripali Čehoslovač-

koj. Ova činjenica bila je za Hrvate u Moravskoj sudbonosna. Veljek po boji, 1945. ljeta počelo se je s iseljavanjem nimcev iz Čehoslovačke, a od 1948. ljeta s preseljavanjem Moravskih Hrvatov. Kao "politicky nespotehlivy živel" (politički nepovjerljiva narodna grupa) morali su stanovnici Frielištofa, Prerave i Gutfieljta ostavit svoje selo.

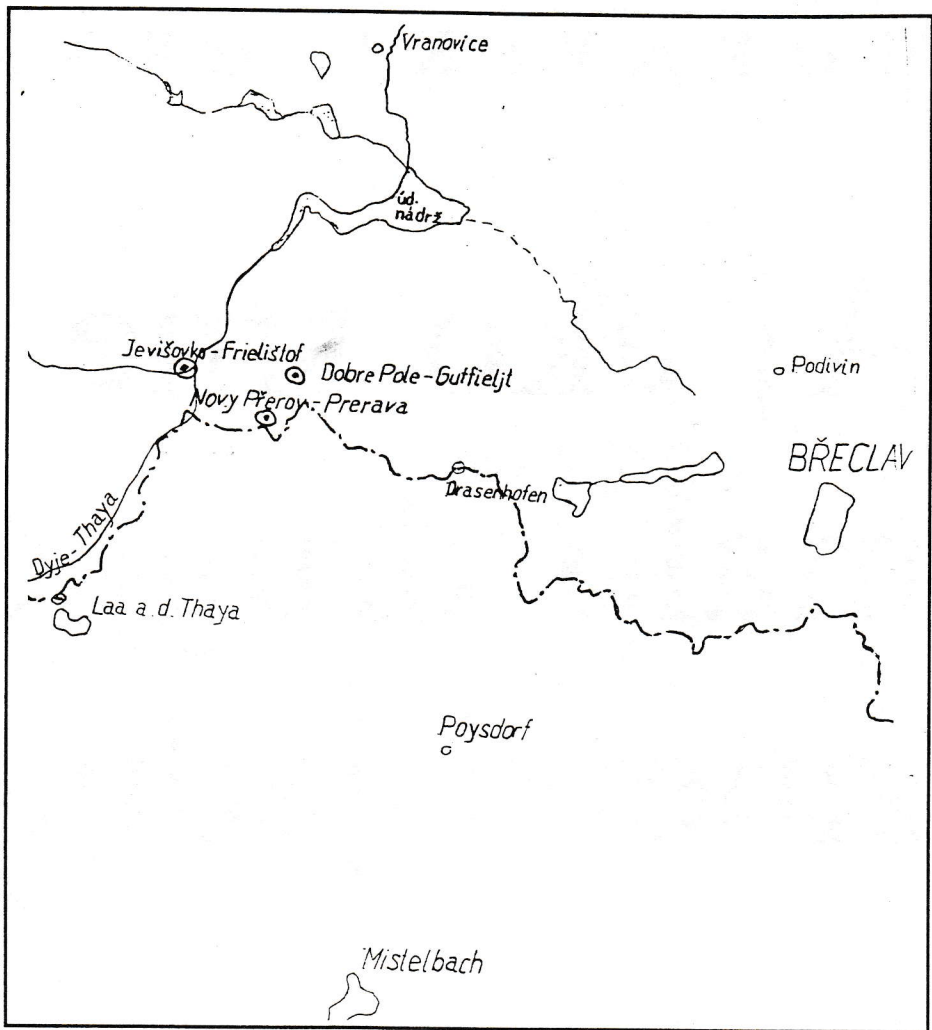
Joško Lavarić je Moravski Hrvat, ki je pobignuo iz Frielištofa i živi u Beču. On je bio ončas 14 ljet star i se spominja: "a jednuoč, jedan dan, ki dan to je biv neznam, sme se bili kupat va Dinji, hlapci, a naša maja su nas šli... ..iskat, a su velili dica, su plakali, su velili dica, mi muoramo pojt a ovo su duoktor ovo, mi muoramo pojt va tu gemeindu a tamo ćemo bit untersuchen... ..a to ur sme čuli od niko-

ga, ne od ljudi, ti ča moraju k duoktoru, tako ti ćeju dojt va bergverk."

Čuda ljudem je išlo kotno Joški Lavariću i su pobigli u Austriju ili u daleku Ameriku. Zvečega su mladi ljudi prošli u inozemstvo, a starija generacija je ostala doma, dokle su je preselili. Moravski Hrvati su došli u sjevernu Moravsku, kade su preuzeli imanje Nimcev, ki su morali po boji napustit Česku. Pokidob da su iseljcniki bili ljudi starije generacije, i da nisu mogli ostati u skupni nselbina, se je najveći dio njihove dice asimilirao.

Danas govori tamo samo jedna mala grupa, i to većinom stariji ljudi naš jezik.

Hrvati ki su pobigli u Austriju naselili su se čuda puti skupa u isti seli, ili ako su prošli Beč, držali su barem medjusobni kontakt. Na ov način je iseljcnicka generacija očuvala svoj jezik,

dokle njihova dica većinom već ne govori hrvatski. Moravski Hr-

vati u Austriji se čuda puti spominju svoje nekadašnje domovine i

rado posjetu svoja rodna sela, na povratak, pravoda već nigdor ne misli.

U Frielištof, Preravu i Gutfieljt došli su Čehi iz Bulgarske, Poljske, Jugoslavije ... Samo neznatan broj Moravskih Hrvatov ostao je u domaći seli. Zanimljivo je, da su ovi ljudi, ki su ostali doma, predali svoj jezik na slijedeće generacije, iako su živili med Čehi. Tako da se more reć, da se i danas u ovi seli govori hrvatski.

Richard Balogh

Na frielištofskom cimitieri

Milo Vašak

Za stuo liet,
kad na mojem grobi
trava bude rasla,
a divlje ruože cviet
mi kamek nad glavu ozdobi
a v nogah se koza bude pasla,
a ti putnjiče,
ako v naše selo duojdeš,
a brže neg pruojdeš,
mrvu moj vrtljac popraviš,
zajač ti meni jačku,
zajač mi ti hrvatsku,
jaću se v grobi ganut,
ja ću te čut.

Za stuo liet.

*Mojemu dieđu Šani Jurtiću
a svim Hrvatom, ki su na Frielištofi na
cimitieri pokopani a tamo otpočivaju.*

Aj ako sme malo drugačiji, sme si jednaki

Moravski Hrvati žive danas raširani po cijelom svitu. Njev najveći pjesnik je Milo Vašak, ki danas živi u Kanadi, u Burlingtonu. U slijedećem morete čitati Vašakovo pismo na HN iz 1985. Ijeta, u kom na jeziku Moravskih Hrvatov piše o sudbini ove grane Gradišćanskih Hrvatov. Na slijedeći strana morete onda čitati literaturu Moravskih Hrvatov iz pera Mile Vašaka, pjesnika, koga moremo punim pravom postaviti u prvi red naših pjesnikov. Stare slike o Moravski Hrvati neka kompletiraju težišće ovoga broja novoga glasa.

Ja i moja žena sme Hrvati z Morave, z Frielištofa a Prerave, sela za ke ste pisali v petnajstom broju Hrvatskih Novin (HN15/85).

Mi na Moravi zopet malo drugačije govurime aj pišem. Naše dužičko "o" je "uo" a nikada naše dužičko "i" je "ie". Zato Frielištof nebo bi se moglo i pisat Frijelištof a ne Frelištof. Meni je naša hrvatska rič najlipša od sih drugih riči.

Nas va Frielištofi, na Preravi i Gutfielti (Dobro Puolje) je bilo

okolo trih tisuć. Frielištof a Prerava 98% hrvatsko, Gutfielt (Dobro Puolje) okolo 90% hrvatsko selo. Si ljudi aj Nimci a Čehi ki su na seli živili su govorili hrvatski, tako vitalan je bio naš jezik aj ako su Nimci z nas chtili udielat Nimce a Čehi Čehe. Za Austro Ugarske su škuole bile nimške a za česke republike česke.

Čehi da z nas udielaju Čehe su nam po prvj vojski va Frielištofi postavili veliku škuolu "Meštánku" - po nimški "Bürgerschule".

To bi bilo dobro - za prvo naša dica nisu prahala hodit v Drinovac (Dümoholz) v nimšku Bürgerschule a za drugo je to bilo duoma na selu, kad nie bi oni bili peljali politiku čehiziranja.

Kad su muoj čaća (otac) organizirali da budeme imali barem prve dvi nebo tri klase hrvatske su njich z političkoga grunta (razloga) preložili v Trébič - dieľali su pri železnici.

V crikvi sme se za Österreich Ungarn molili hrvatski aj tako za česke republike. Za reicha (3. Reich) su prepovidali se hrvatski v crikvi molit.

Kad su Čehi po 1945. se Nimce vignali (izagnali) a mi Hrvati sme ostali jedini na našem becirki, su pak aj nas kod "politicky nespotehlivý živel" (politisch unzuverlässiges Element) z južne Morave razselili po severnoj Moravi.

Z Frielištofa a Prerave je čuda mladih ljudi utieklo u Austri-

ju a živiju okolo Poysdorfa v nimških seli. (Wildendürnbach, Kirchstetten, Ameis).

Da vam jednu epizodu z našega života na selu popišem:

Po prvoj vojski su u nas va Frielištofi chtili postaviti spomenik za se, ki su pali va vojski, zajedno s spomenikom, da sme Hrvati.

Tako su zamolili mojega ćaću da bi napisali ča da se ima na spomenik napisati. Muoj ćaća su ovu pjesmu napisali:

Hrvatsko selu
hrvatski ljudi
hrvatski jazik
Hrvat ljubi.

Hrvat si kodno muore reć
da je nikdo ništa već
nek ti si, nek brat je tvooj
od lieta selienja bruoj.

Ta jačka se je sim ljubila, ale da ostanu s simi dobri su purgamastr a ciev rotštivl (*načelnik i cijeli općinski tanač (Ratstube)*) odlučili da odnajprv će bit ova pjesma a z jedne strane česki a z druge strane nimški ča da spomenik predstavljaja.

Muoj ćaća su bili proti tomu a nisu dovuoljili da njihovu pjesmu upotrebiu. No, ale na papiru su ur imali jačku napisanu a zato a zato da je se sim ljubila su mojega ćaću ignorirali a kako su chtili tako su i na spomenik v trich riči napisali.

1938. lieta su došli Nimci a su zielidlieto (Meißel) a su česko istukli. 1945. su došli Čehi najzad a su zielitakaj dlieto a su nimško istukli.

A tako oš danas, ajkad su nas današnji gospodari z naših hrvatskih siel po celoj republiky razselili a nas mali hrvatski narod zničili. Va Frielištofi stoji spomenik ki celuomu sviti glasi da hrvatsko selo, hrvatski ljudi, hrvatski jazik Hrvat ljubi.

Aj ako vam bude teško ovo štat, ufam da ćete to razumit.

crikva u Gutfieljtju

Aj ako sme malo drugačiji sme si jednaki.

S priateljskim puozdravom

Vaš Mile Vašak

Burlington, Kanada

28. sept. 1985.

Mandi.

Milo Vašak

Duojudi.
Spim, nespim,
na Tebe mislim,
jeli griem nebo sidim,
nek Tiebe vidim;
ja Tiebe čujem kad v tihoj vuodi
slap se zvigne,
kad vietar za kitu zavadi
a list k listu se prigne;
ja sam pri Tebi, da bis oš dalje
bila,
Ti si mi blisko,
sunce vihaja, nuoć je se zgubila,
O duojudi frižko!

Va Frielištofi, v maji 1947.

Ćučak.

Milo Vašak

Pod oknom v starom drivi,
mali ćučak živi,
cielu nuoć si jači
ča mu nek glas stači.

Aj ako je mali,
prirodu uon hvali,
cielu buožju nuoć
kad bi ljudi spali.

V noći jači,
vadne drima,
doklje na njega
neduojde zima.

Zlata ruoža.

Milo Vašak

Kako si ti ruožo mala
čiera oš na vrta cvala,
danas si ti na oltar
kadien za te ljudstvo mari.

Zutra ćeš bit ovienuta
ruožo moja lipa žuta,
da tiebe priateljji tvoji
najdu viečer ur na gnjoji.

*

Tako to grie svemu biću,
važnut će ju tebi sviću,
jačit tebi na pogriebi,
v jamu hitit - bit ćeš v niebi.

Frielištofski purgamastr

Oš za cesara Franca Josefa su va Frielištofi bili purgamastr stric Ive Kulašić. Tako kako se na purgamastra patri su bili jako debeli a tako su njih ljudi zvali debieli Kulašić. Opraven su hodili nek v hrvatski rubi, v bieloi višivanoj košulji a modrih

hlačah a na glavi su nosili okrugav hrvatski klobučak s kriepinami a gusienkami. V nedilju a na svietke su nosili mentien a v zimi višivan tiepav kožuh.

Bili su jako bogat a na lapti nisu dielali. Na to su imali okolo kuonji junake a va stani divuijke.

Oni su se nek v šenkausi hartali a s kverom a jogdhundom hodili striljat ziece, kurotve a bažante.

Jedan lip dan kad su se dica na placi igrali na gunjca je biv Kulašićev pas takaj vani na placi a je obskakievav okolo dicie. Jedan z hlapcov, Ivan Juntič, je imav krajic hliba s gusinju mašču. Kad je ga pas zbadnuv je po njiem skočiv a mu hlib zibrav. Kot je ale po hlibi zgrabiv je ga aj za lice popav a ugrizav. Ivaca su morali zaviest v Drinuovac k duoktoru da mu načih-nuto lice zašije.

Dica na selu puoznaju sve pse a tako su znala čiji pas je to biv. Zato su Jurtičevi po stricu Kulašiću su ale vedili da njihov pas je biv ciev dan na dvuori na lanci priviezan a da to njihov pas ni mogav bit. "Ta dica su muraju mieljit. Njihov pas to ni biv!"

Tako je došlo k sudu. Stric Kulašić su imali junaka ki je nad piv. Tomu su dali dan pred suduom flošku paljeno-ga a junak je svidočiv da je Kulašićev pas biv na dan kada je biv Ivac ugrizien ciev dan na dvuori na lanci priviezan. Dica su svidočili da pas ki je Ivaca ugrizav je biv Kulašićev. No ale sudac je vierovav purgamastru a junaku a tako su Jurtičevi zgbili.

Za nikakov čas su stric Kulašić šli v Nikišporak na sajam a su si kucka zieli suobu. Kako tako gredu po Nikišporki je pas na drugoj strani place zbadnuv jednoga lipo opravenoga človika kako grie na špacir a se igra s palicu. Onda je bila muda da su buolji pani hodili s palicami a su s njimi već mavali nek je bilo za dobru hodnju triba. To je psa dražilo a uon je se za tim človikom spuščav a je začev na njega šćiekat. Ta pan je se po psu s palicu oganjav ale pas je ga za huzne popav a je mu je rozčihnuv.

Kad su to stric Kulašić vidili su na psa piskli a frižko za nugav zagli. - Frižko, ale ne frižko dost. - Kot su bili debeli a za hrvata opraven je njih ta pan lahko poznav. Ta pan je ur jednuč imav s njimi ča dielat, uon je biv nikišporski sudac.

Sudac je napisav stricu Kulašiću pismo da mu stric Kulašić zaplatiju huzne. Stric Kulašić su odgovorili da to ni biv njihov pas ča je mu huzne rozčihnuh zato da njihov pas negrizie.

A tako je zopet došlo k sudu. Zato da je nikišporski sudac tuživ je morav duojt sudac z Brnje da pielja proces. Stic Kulašić su priznali da su bili ta dan aj s psuom v Nikišporki ale su si tvrdo stali na tuom da to ni biv njihov pas ča je

nikišporčanu huzne rozčihnuh. To je morav bit niki drugi pas. Sudac z Brnje je se opitav nikišporčan jeli bi uon Kulašićevoga psa poznav. - "No pravo da bi ga poznav", je nikišporčan odgovoriv. Tako je biv sud odluožen na kasnije. Dan pred suodom su stric Kulašić od svojih posudili šiest drugih jogdhundov. Svojiega psa su na dvuori na lanaac privezali a mu nisu dali ciev

Stric Ive Kulašić

Hrvat
Paur
Bon vivant
Purgamastr

dan ništ za žerat anji vodie pit. Vrieda rano su va vuoz konje zapriegli a tih šiest jogdhundov odzad v košaru naložili. Svojiega psa su odzad za vuoz na konopac privezali, s bičom v konje švihli a uhajali cielu ciestu až v Nikišpork. Pred suduom su tih sedam psuov v jedan ried postavili. Nikišporčan je šav da pokaže ki pas je mu huzne rozčihnuv. Šiest lipih psuov je glavu guori držalo nek tomu jednomu je glava klipila. Tim šestim su se hlupe lipo bliščale nek tomu jednomu su trčale. Nikišporčan je šav jednuč, po drugoč a po tretič okolo psuov. Šiest lipih jogdhundov a jedan siromah tako, tako da je na nogah stav. Uon je si

veliv: "To ne muore bit Kulašičev pas, jogdheri su jako pišni na svoje jogdhunde." Zato je pokazav na jednoga psa ki je glavu lipo guori nastavljav.

Na to su rekli stric Kulašič: "To ni muoj pas, to je pas Matio Sljunsoga, muoj pas je ovuov" - a su polazali na toga siromaha. Tako je aj nikišporski sudac proces s stricom Kulašičem zgubiv.

Po dobroj vičieri ku su sebi a svim psuom stric Kulašič v hotelu "Zur Post" kupili je se aj njihov pas v košari dom voziv.

Ja vam ne muorem reć jeli je ovo za strica Kulašiča istina. Meni su to muoj čaća za njih povidali a muoj čaća su imali znat. Stric Kulašič su bili njihov biermanjski kum.

Jedno ale su znali svi Frielištovci. Stric Kulašič su se radi sudili a malo kada su proigrali. Muoj diede Vašak su bili duge lieta va Frielištovi a na Preravi gmajnski sekreter a su v tajedni dva dni na Preravi a četire dni na Frielištofski dielali. Aj za Kulašičevoga purgamastrovanja su oni knjige va Frielištovi peljali.

Danas su ur oni svi pred sudcom najvišim.

Brukvice

"Kakovi ste vi Hrvati? Hrvatski se kaže cipele a ne šoljini", je mi veli jedan od partizanov ki su v lieti 1946 došli va Frielištof da nas virenu z našega sela.

Ovi partizani su bili od česke brigade z Jugoslavije. Česka vlada je dopeljala k nam tako da bi to pred svituom boulje v igledalo kad nas Hrvate jugoslavski partizani z našega sela van guoniju.

Ja sam mu objasniv da cipele-šoljini nisu pred četiresto leti eksistirale a da su naši ljudi onda znali nek postole a čizme. Cipele-šoljini je ništo nuovoga ča se na nogah nuosi a su došle na trg čuda kašnje. A tako su od Nimcuov poznali "Schuhe" su aj od njih priezeli rič za nje a su phonetski stvorili šoljine. To za njega ni bilo dost dobro. Hrvatski su to cipele!

Kako sam mu te šoljine tako pokazivav sam mu veliv da ču si va nje dat natuč brukvice. - "A što su to brukvice?" je se me uon pitav. Ja sam mu rekav da su to čavli ki se natuču va potplate tako da se vrieda nepoderu. "E", veli uon, "to su šunagli".

Ti partizani su z Frielištofa vrieda odašli. Nieznam jeli je je Tito puozvav najzad v Jugoslaviju a nebo su oni sami poznali da je njihova sudbina kot aj naša, da aj oni pohajaju os jedne manjine, od česke manjine ka živi med Hrvati v Jugoslaviji.

Wo Deutschland noch slawisch ist

Savezna Republika Njemska je po ujedinjenjem s Njmskom demokratskom republikom dostala ne samo 16 milijoni novih njmskih gradjanov, nego ujedno i slavensku manjinu, oko 60.000 Lužičkih Srbov. Ov najmanji zapadnoslavenski narod je do sada uživao dosta dobre uvjete u bivšoj komunističkoj državi. Malo-ka manjina u Europi je imala spodobna prava kot Lužički Srbi. U ujedinjenoj Njmskoj se je to vrijeda minjalo. O povijesti, sadašnjosti i budućnosti Lužičkih Srbov piše Měrka Meškankec, pripadnica Lužičkih Srbov.

“Denke ich an das Sorbenland in der Nacht, dann bin ich um den Schlaf gebracht” - so mögen sorgenvolle Landsleute zur Zeit in Anlehnung an den berühmten Heinrich Heine empfinden. Die Gemüter meiner sorbischen Schwestern und Brüder sind verunsichert. Aber nicht die jüngste Entwicklung in Deutschland ist daran schuld. Was man beobachtet, ist das Aufbrechen einer während des 40-jährigen DDR-Regimes sorgfältig zugepflasterten Wunde im sorbischen Volk. Diesem droht das Aussterben. Wird die Generation meiner Nichten und Neffen die letzte sein, gleich den letzten Mohikanern? Das “gemein-

same Haus Europa” entsteht - ohne eine Stube für uns Sorben?

Wer hat Schuld? Kann man überhaupt von Schuld sprechen? Ein kleines slawisches Volk mit über 1000-jähriger Geschichte unter fremden, meist germanischen Mächten - wäre es nicht nur allzu verständlich, wenn sich die Spur unserer Existenz im Wüstensand der Weltgeschichte verlieren

Skupni stan Europa, a to prez Lužičkih Srbov?

würde, die von großen Völkern beherrscht wird? Schon Luther bezeichnete die Übersetzung des

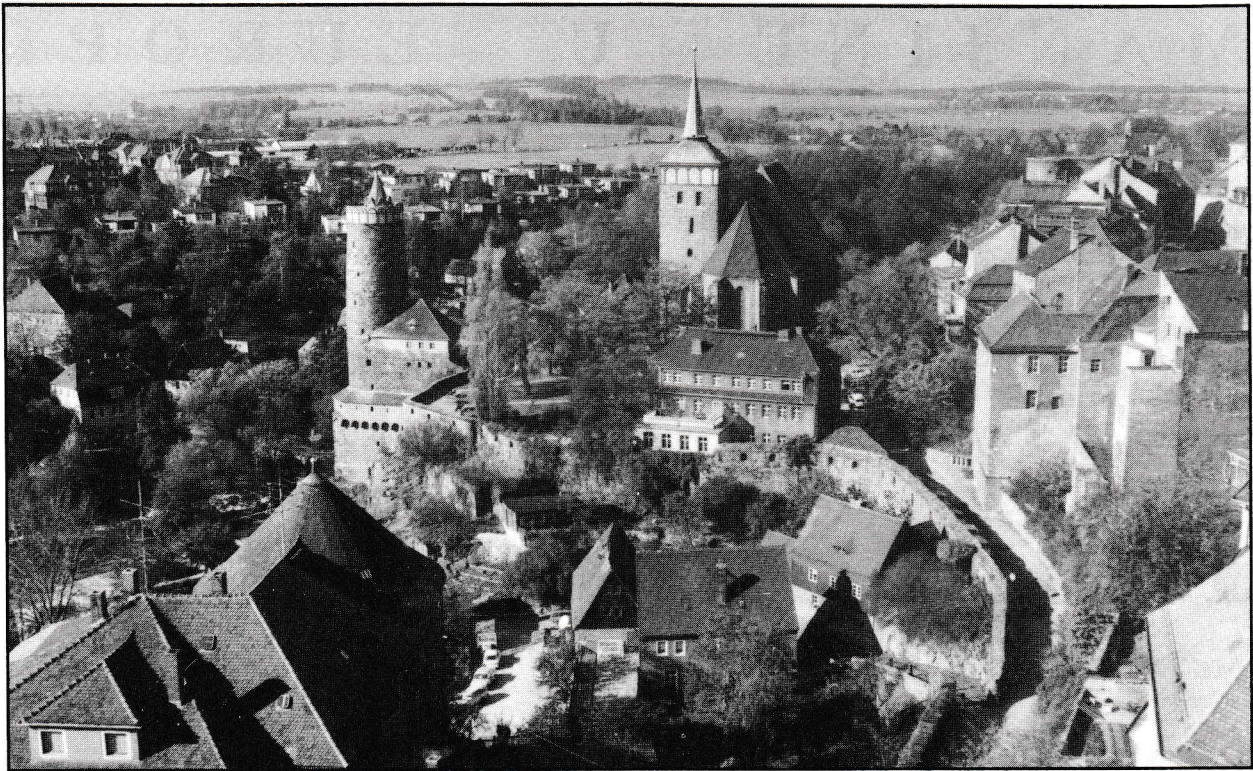
Neuen Testaments ins Sorbische als verlorene Liebesmüh und prophezeite meinen Vorfahren baldiges Verschwinden ins ewige Paradies der Geschichtsbücher. Auch Himmler vergaß uns nicht in seiner Schrift “Zur Behandlung der Fremdvölkischen im Osten”. Doch diesen beiden und anderen Sorbenhassem zum Trotz gibt es uns noch!

*Božo, budž miły,
zderž strowy a čičy
do skónčenja časow
moj serbski lud.*

*Gott, sei gnädig,
erhalte heil und gesund
bis der Welt letzter Stund
mein sorbisches Volk.*

Diese Worte aus einem Gedicht unseres großen Dichters Jakub Bart-Ćišinski (1856 -1909)

sind seit ihrer Vertonung immer wieder erklingen - als Gebet und Bitte an alle Mächtigen und den

Budišín (Bautzen), centar Lužičkih Srbov - 1000 ljet stari grad na Sprevi

Älhmächtigen, aber auch als Beschwörung an die sorbischen Schwestern und Brüder: Haltet fest an Eurem Volk, an Eurer Sprache und Kultur! *Sće Serbja, wostanće Serbja!* (Ihr seid Sorben, bleibt Sorben!).

In den Zeilen von Čišinski und in der melancholischen Volksmelodien liegt ein Stück das Geheimnis unseres Überlebens - die hartnäckige Hoffnung darauf, daß das sorbische Volk leben und blühen werde.

Im Südosten der nunmehr schon ehemaligen DDR gelegen, schmilzt das zweisprachige Areal der Lausitz immer schneller zusammen.

Deutsche Ostsiedlung

Die Welt war für unser in zwischenkleinstes westslawisches Volk in Ordnung, bis im Jahre 929 Heinrich I. die Burg Meißen als ersten großen militärischen Stützpunkt gegen die slawischen Stämme errichten ließ. Im Laufe der nächsten Jahrhunderte hinterließen die Westslawen in ihrem seit dem 6. Jahrhundert angestamm-

ten Siedlungsgebiet zwischen der Elbe (westliche Begrenzung) und Bøbr/Kwisa (östliche Grenze), der Ostsee (nördliche Grenze) und der Donau (südliche Begrenzung) nur noch Gräber sowie Orts- und Familiennamen mit slawischer Note. Eines der beeindruckendsten Zeugnisse slawischer Geschichte im heutigen rein deutschen Gebiet sind das sogenannte Wendland nordöstlich von Hannover und das Gebiet zwischen Hannover und Braunschweig. Ortsnamen mit der Endung auf -ow oder -au (ehemals -ow) und dem Prefix Wend- häufen sich dort: Wendensee, Wendenburg, Wenden, Wustow. Lüchow, Dölgow, Ranzau.

Nach blutigen Auseinandersetzungen erfolgte im 12. und 13. Jahrhundert die Ansiedlung deutscher Bauern aus dem Westen, die vor allem in den entstehenden Städten die Oberhand gewannen. Es folgten Verbote der sorbischen Sprache (1293 in Anhalt, 1327 in Leipzig und Altenburg) und Beschränkungen für Sorben bei der Erlangung der Bürgerrechte.

Vernichtet, verdrängt, assimiliert

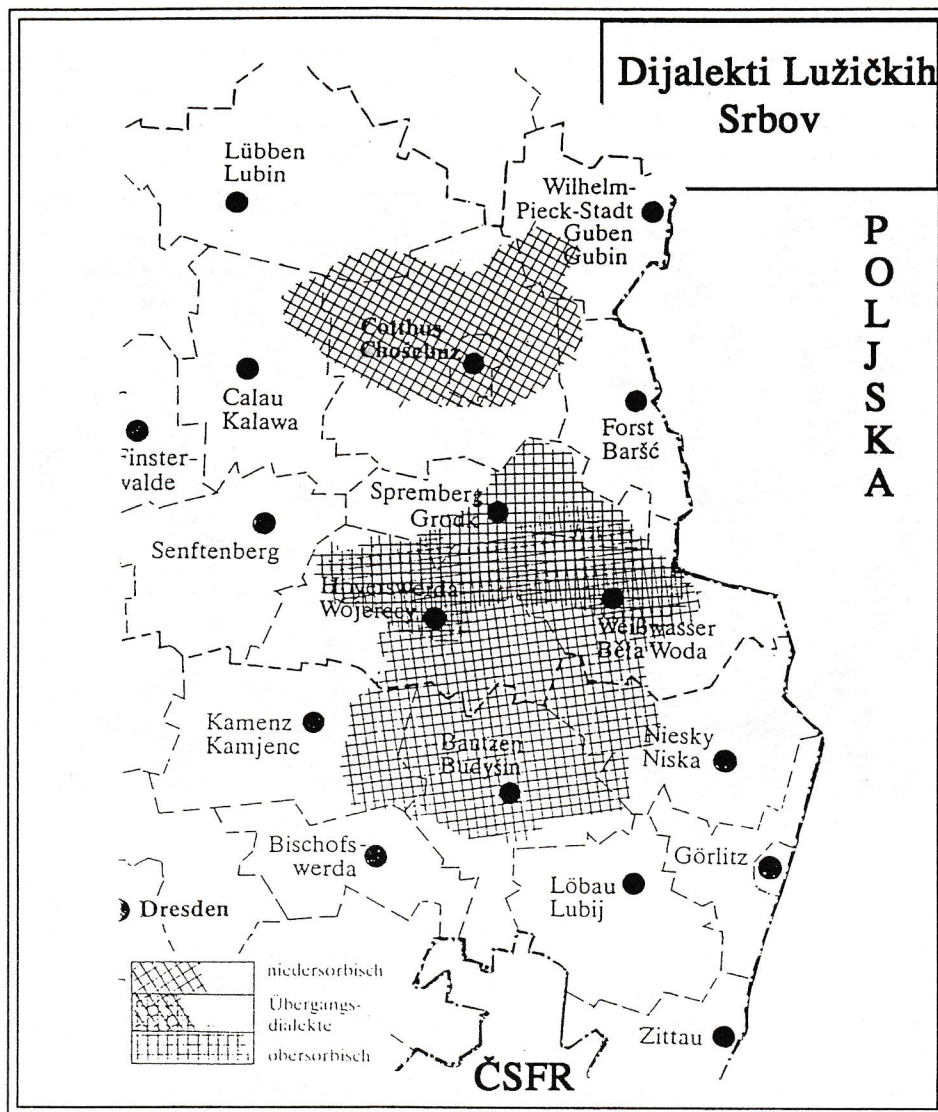
Im Jahre 1548, als das erste größte literarische Dokument entstand - eine Übersetzung des Neuen Testaments in den niedersorbischen Sorauer Dialekt - war die westliche Grenze des Westslawischen Siedlungsraumes das Gebiet der Ober- und Niederlausitz. Das bedeutet, daß alle slawischen Völker zwischen Elbe und Oder bis auf die sorbischen Stämme der Milzener (Milčenko) und der Lusizer (Łužičenko) vernichtet, verdrängt oder assimiliert worden waren. Aber auch das Lausitzer Land war schon lange im Besitz nichtsorbischer Mächte. Seitdem Böhmen 1635 diesen Landstrich an Sachsen und Preußen abgeben mußte, war das sorbische Siedlungsgebiet administrativ geteilt - und ist es auch heute. Vor allem die Oberhäupter Preußens zeigten wenig Sympathie für ihre sorbischen Untertanen; unter Friedrich I. und den nachfolgenden preußischen Königen blühten die Verordnungen

“betreffs der Abschaffung der sorbischen Sprache”. Zu dieser Zeit sah sich das sorbische Volk nicht nur in der Zugehörigkeit zu den oft verfeindeten Mächten geteilt. Auch die ehemals gemeinsame Sprache und Kultur waren nicht mehr gegeben. Die beiden Übersetzungen des Neuen Testaments in den Südbauzener und den Cottbusser Dialekt (1706 und 1709) sind als Quellen der heutigen zwei Schriftsprachen - des Ober- und des Niedersorbischen - anzusehen.

Die beiden Sprachen unterscheiden sich in Lexik, Grammatik und Phonetik so stark, daß ein im Niedersorbischen ungeübter Oberlausitzer Sorbe ernsthafte Schwierigkeiten hat, einen Sorben aus der Cottbusser Gegend oder dem Spreewald zu verstehen. Neben den beiden Schriftsprachen weist das Sorbische einen Dialekt und mehrere lokale Mundarten auf - Folgen der Unterbrechung der einheitlichen Sprachentwicklung aufgrund zunehmender Germanisierung.

Rückschlag durch Industrialisierung

Einer der schicksalhaftesten Meilensteine der Geschichte der Sorben war die Industrialisierung Mitte des vorigen Jahrhunderts. Mit dem Einzug des Bergbaus, der Glas- und Textilindustrie sowie des Steinbruchgewerbes nahm die Germanisierung eine neue Form an - nicht mehr die Einschmelzung durch Verbote und Erlässe, sondern die schleichende Assimilierung wurde zum gefährlichsten Feind des sorbischen Volkes. Mit dem Zuzug deutscher Arbeiter zerfiel die bis dahin rein sorbische

patriarchale Ordnung der Dörfer. Die Verarmung der Bauern ließ viele Sorben in die Städte abwandern. Besonders stark betroffen waren das Nieder- und Mittellausitzer Gebiet, wo vor allem die Braunkohlefunde den sorbischen Dörfern zum Verhängnis wurden.

Kulturelle Erneuerung

Gleichzeitig mit der Erschließung der Lausitzer Landschaft durch die Industrie hielten die Ideen des Vormärz Einzug in die Kreise des sorbischen Bürgertums. Literatur und Publizistik blühten auf, Kultur- und Turnvereine wurden gegründet. Herausragende Bedeutung kam der wissenschaftlich-kulturellen Vereinigung “Mačica serbska” zu, die fast 100 Jahre wirkte - bis zu ihrem Verbot 1937.

Mit der Gründung der Dachorganisation “Domowina” 1912 schufen sich die Sorben eine nationale Vertretung. Sitz des Verbandes ist seitdem das “Haus der Sorben” (Serbski dom) in Bautzen/Budyšin. Das alte Gebäude, das 1945 niederbrannte, beherbergte auch ein Museum, eine umfangreiche Bibliothek, eine Druckerei und einen Verlag.

Der Naziterror

Der Einmarsch der sowjetischen und der polnischen Armee im April 1945 gab den Sorben neue Hoffnung auf freie Entfaltung. Seit 1933 waren Intellektuelle ihrer sorbischen Heimat verwiesen worden, die “Domowina” verboten, das “Wendische Haus” geschlossen worden. Sorbische Vereine, der Verlag und

die Druckerei hatten nicht mehr arbeiten dürfen; schließlich war auch der Gebrauch des Sorbischen in der Öffentlichkeit unter Strafe gestellt worden, sorbische Patrio-

gab es Schulen mit sorbischem Sprachunterricht, ein Institut für sorbische Volksforschung, einen Lehrstuhl für Sorabistik an der Karl-Marx-Universität in Leip-

existentiell bedroht - Heidelandschaft, Fachwerke, Trachten und der Schleifer Dialekt lösen sich im Rauch der Kohlekraftwerke auf. Heute beschränkt sich der leben-

Svoje bogate nošnje nosu samo još na svetke

ten waren verfolgt und viele von ihnen ermordet worden. Noch im Mai des Befreiungsjahres erfolgte die Neugründung der nationalen Organisation "Domowina".

Gleichzeitig verfocht in Prag der Sorbische Nationalausschuß (Łužiskoserbski narodny wuběrk), der spätere Sorbische Nationalrat (Serbska narodna rada), den Anschluß der Lausitz an die Tschechoslowakei oder eine staatliche Selbständigkeit als sorbische Volksrepublik. Etwa anderthalb Jahre später begrub man jegliche Hoffnung auf die Erfüllung so radikaler Forderungen. Diese hatten bei den Weltmächten keine Beachtung gefunden. Als ein Volk ohne eigenen Staat, seit Jahrhunderten durch verschiedene Verwaltungseinheiten geteilt, waren und sind die Sorben immer auf großzügige Unterstützung von außen angewiesen. Unter der sozialistischen Regierung der DDR gab es erstmals in der Geschichte ein durch die Verfassung verbürgtes Recht auf Schutz und Förderung der nationalen Identität der sorbischen Volksgruppe. Erstmals

zig, ein sorbisches Institut für Lehrerbildung, ein Theater, ein Ensemble, Museen, Radio-Sendungen, eine Tageszeitung, etliche Periodika und vieles mehr.

Die Rechte und ihr Preis

Hinter alldem standen unsagbar wertvolle staatliche Gelder. Aber alles hatte seinen Preis. "Bøh knjez je stworił Łužicu a čert je zahrył brunicu"- Gott, der Herr, die Lausitz erschuf, und der Teufel darin die Kohle vergrub, so heißt es in einem Scherzlied. Jahrzehntelang fielen binationale Dörfer den Braunkohlebaggern zum Opfer, und mit ihnen verschwanden einmalige sprachliche und kulturelle Besonderheiten. Die Gegend der Mittellausitz gleicht heute einer Mondlandschaft, die, befleckt mit slawischem Blut, unfruchtbar und anklagend den Opfern nachweint. Doch auch heute, im Zeitalter der technologisch möglichen umweltschonenderen Energiegewinnung, sehen sich die Bewohner der letzten sorbischen Sprachinsel der Mittellausitz durch die Braunkohle

Gebrauch der sorbischen Sprache immer mehr auf das katholische Gebiet der Oberlausitz. Dieses Schrumpfen hat seine Ursache nicht zuletzt in der Schulpolitik gegenüber der Gruppe der Sorben. 1968 wurde mit einer Verordnung verfügt, daß die Teilnahme am Sorbischunterricht an den meisten Schulen des zweispracheigen Gebietes nur noch freiwillig sein und nach dem regulären Schulunterricht stattfinden soll. Vorher war seit 1952 der Sorbischunterricht für jedes Kind - sorbisches und deutsches - bis zum Schulabschluß obligatorisch gewesen.

Mitschuld der Domowina

Die rücksichtslose Ausbeutung der Lausitzer Kohle und die verhängnisvolle schulpolitische Entscheidung von 1968 seien nur zwei der beklagenswerten Ohrfeigen der DDR-Ära. Dabei hatte leider auch die "Domowina" mit ihrer seit den 50-er Jahren SED-hörigen Führung die Hände mit Schuld befleckt. Seit November 1989 kämpfen etliche neu gegründete sorbische Organisationen um weitere Unterstützung der bestehenden kulturellen und wissenschaftlichen Einrichtungen durch den Bund und die neuen Länder Sachsen und Brandenburg. Bonn sagte finanzielle Hilfe zu, und in den zwei Landesparlamenten werden einige Vertreter von Parteien auch sorbische Anliegen vorbringen. Ein Hoffnungsschimmer also für die Sorben in dem neuen vereinten Deutschland. Hoffnung und Mut müssen wir haben, sonst gibt es im künftigen "europäischen Haus" nicht einmal ein Kämmerlein.

Poštene plaće za pošteno djelo

“Mi ne šaljemo milodare. Mi tržimo. Mi tržimo s produkti seljakov i rukotvorcev Tretoga svita. S ljudi, ki si kanu osigurati svoju egzistenciju.” To je geslo udruženja za podupiranje Tretoga svita: EZA, Entwicklungszusammenarbeit mit der Dritten Welt Ges. m. b. H. Cilj im je, da osiguraju seljakom i rukovtvorcem u Tretom svitu pravične plaće, ke si zaistinu zaslužu. Tako kanu i smanjiti veliku i nepravičnu puč med industrijaliziranimi zemljami i siromašnimi zemljami u Tretom svitu.

Svaku minutu se na našem planetu rodi 150 ljudi, svaki dan 220. 000, a svako ljetu 80 milioni. 90% tih novorođeni je doma u takozvanom Tretom svitu, ada u Aziji, u Afriki ili u Južnoj Americi. I još jedan broj: polag izvještaja Svitske banke je peti dio človičanstva tako čemerno hranjen, da je preslab da bi mogao djelati. Kako je do toga moglo dojt? Egzistiraju zaistinu dva ili tri sviti, kot to implicira naziv “Treti svit”? Svi, ki se bavu problematikom, su si složni, da Tretomu svitu ide zbog toga tako čemerno, kad industrijskim nacijam ide tako dobro. Naš luksuz ide na račun onih ljudi, ki ionako imaju premalo jisti. Prije je bilo tako, da smo podjarmili te nekada bogate kraje i je

pretvorili u naše kolonije. Namjesto kolonijalizma i imperijalizma je stupio neutralniji izraz “kapitalizam”. Prem da industrijske nacije danas imaju bidžet da pomoru Tretomu svitu, ta bidžet služi već tomu, da im zame čemerno dušno spoznanje nego da zaistinu pomore siromahom. Krivi tomu su takozvani “terms of trade”, to je relacija kupne moći med pojediniimi državami. Konkretno ti

piti jedan Mercedes iz Nimške ili jedan computer iz Japana. Ta relacija se je u poslidnji desetljeći tako jako preminila, da Honduras mora danas za jedan Mercedes ili za jedan computer eksportirati dvakrat toliko bananov kot 1950. ljeta. Nepravični “terms of trade” su uzrok tomu, da ide Tretomu svitu tako čemerno. A uprav u toj centralnoj točki kani EZA pomoći. Kako sami velu, ne kanu slati milodare, nego kanu tržiti. Ali - i to je velika razlika prema multijom i drugim trščem - oni plaćaju pravične cijene. To moru dostignuti tim, da isključu trgovačke posrednike. Namjesto, da ovim plaćaju strašno visoke i neopravdane honorare, kupuju dugovanje direktno kod producenta, je doprimu u Austriju i je ovde prodavaju u posebni trgovina, u takozvani “Dritte Welt-Läden”. U Tretom

**Danas mora Treti svit producirati duplo toliko
bananov, da si more
kupiti isti mercedes kot pred 40-imi ljeti**

“terms of trade” određuju, koliko tonov bananov mora na priliku eksportirati Honduras da more ku-

svitu pojedini seljaki i rukotvorci nimaju sredstav, da bi sami mogli prodavati svoje proizvode. Nima-

UNITED COLORS OF BENETTON

ju pinez, da bi si kupili teretnjak ili prikolicu. Zbog toga su odvisni od tršcev, ki imajo ne samo teretnjake, nego i velike brode i avione. Zapravo se situacija naših vinogradarova ne razlikuje preveć od situacije u Tretom svitu: i vinogradari se boju, da će im sagnjiti grojze ako je veljek ne prodaju trščem. Pokidob da svi vinogradari prodavaju svoje grojze u isto vrime, je cijena niska, ar ga je preveć. Naši seljaki imajo traktore i prikolice, oni bi se mogli odvesti u Beć ili druga mjesta i onde sami prodavati svoje dugovanje na sajmu. Ali oni se ne ufaju, ili im je prenapomo. Za siromaške seljake, ki živu od kave, kakaoa ili od bananov, je praktično nemoguće, da oni sami transportiraju svoje produkte u Sjevernu Ameriku ili u Europu.

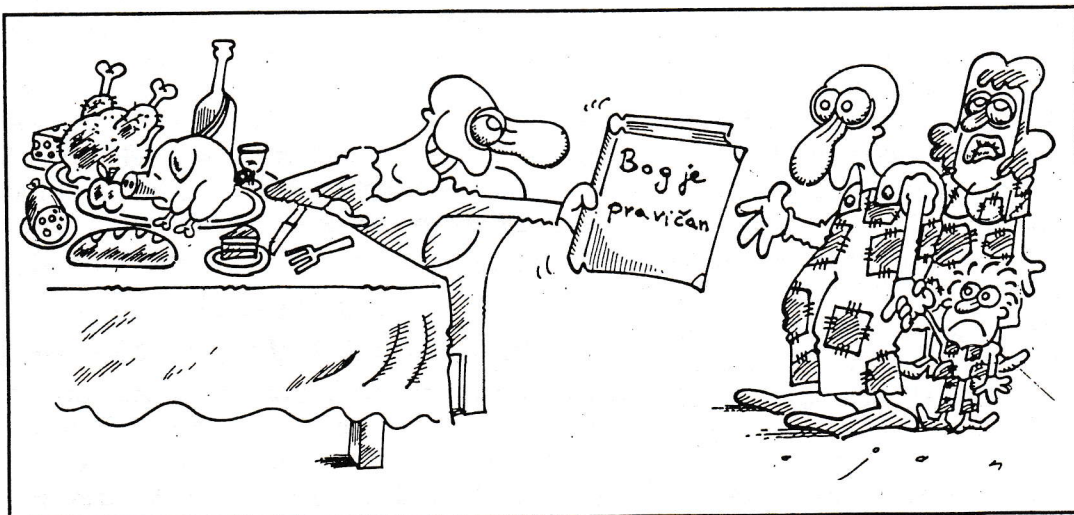
EZA, Entwicklungszusammenarbeit mit der Dritten Welt Ges. m. b. H., su u Austriji utemeljili jur pred 14-imiljeti, a to kot filijalu sličnoga poduzeća u Holandiji.

Ćetiri sudioniki udruženja s ogranićenim jamstvom su Katolićansko muško gibanje Gornja Austrija, Ka-

tolićansko muško gibanje Solnograd, Austrijska razvojna služba i društvo "A3W", to je Aktion Dritte Welt - Handel. EZA je takozvana "non profi organizacija", s pinezi ke zaslužu, financiraju zaposlene i pomoćnike. Momentano je to u Austriji oko 25 ljudi. Princip njevoga djelovanja je, da ispostavu ćvrste i redovite veze s onimi društvima u Tretom svitu, ka odgovaraju odredjenim kriterijam: ta društva moraju biti kooperative, zadruga ili samoupravne organizacije, ke nisu orientirane na profit. One moraju biti demokratske organizacije, moraju školovati svoje kotrige i se moraju sćrbiti za medicinsku pomoć. Drugi preduvjet za to, da se EZA angažira, je da takove kooperative, zadruga i samoupravne organizacije jur postoju, to znaći: EZA ne sudjeluje direktno pri pojedini razvojni projekti, nego se koncentrira na prodavanje postojećih produktov.

Oni mislu, da ljudi u Tretom svitu sami znaju najbolje, kako se nešto kod njih najbolje producira. EZA se ukljući stoprv onda, ako doćuju, da jedna kooperativa ne more prodat svoje produkte. Konkretno njeva pomoć izgleda tako da producentom plaćaju 10 do 60% već nego drugi tršči, a to ponekad jur ljetodan prije nego dostanu dugovanje, ili da garantiraju, da ćedu kupiti toliko i toliko kave ili meda.

Mjesta, kade EZA prodava direktno importirano dugovanje, su takozvani "Dritte Welt Läden". 35 takovih trgovin je u Austriji, dvi su u Gradišću. U ti trgovina moreš kupiti kave iz Guatemale i iz Nikarague, ćaja i zaćine iz Tanzanije i iz Sri Lanke, meda iz Meksike, jutanske proizvode iz Bangladeša, košulje i pulovere od pamuka iz Indije, košare iz Kenije i iz Filipinov. Osebjunost tih trgovin je ta, da onde ne samo prodavaju rućno djelo iz III. svita,

nego da onde informiraju kupce i o uvjeti, pod kimi ljudi živu i djelaju u Tretom svitu. Te trgovine nisu supermarketi, nego mjesta komunikacije i sastankov. Produkti iz Tretoga svita su u istu dob i nosioci i uzrok informacije.

Druga mogućnost dojt do tih produktov je poštanski put: dopisnicom ili telefonski si moreš naručiti čaja, kave, meda, začine ili torbe od jute. Centrala u Beču ima slijedeću adresu: EZA-Dritte Welt-Laden, Obere Amtshausgasse 38, A-1050 Beč, tel.: 0 222 - 54 34 32. U Gradišću postuju tri trgovine Tretoga svita, a to u Jeništrofu i u Borti. Naslov bortanske filijale glasi: Steinamangerstr. 13, tel.: 0 33 52 - 33 527. Trgovina je otprta po djelatnici od deveti do dvanajsti do- i od tri do šesti otpodne, subotu samo dopodne. Svaku zadnju srijedu u misecu se u šesti ura navečer u Borti sastanu ljudi, ki kanu aktivno sudjelovati pri različni akcija.

“Ljudi u Afriki, Aziji i u Južnoj Americi imaju pravo na žitak kot i mi. Pravo na hranu, zdravlje, dom, školovanje i na djelo. Pravičnost je najbolje tlo za mir. Pravične plaće i pravične cijene, človiče prilike pri djelu - za to ide. Stoprv oslobodjenje od potlačenja, iskorišćavanja i od omalovažavanja će omogućiti pravično društvo.” To piše EZA u broširi s naslovom “razvitak je sloboda”. Mislu, da se ne samo Treti svit, nego da se i mi sami moramo razvijati u smjer, ki povezuje ekonomski napredak i društvenu pravičnost. Iz toga gledišća je i to politička i socijalna odluka, kade si kupimo kavu i čaj.

Amateri i profesionalci

Prije koč je bilo sve drugačije. Jedni velu bolje, drugi gorje. Bilo kako bilo, svit se kreće, i za nas Hrvate. Da ti objasnim, zač mi ide, moram malo poseć u povijest i počet, no, skoro kod Adama, Eve, jabuke i kače.

U davni, srićniji časi je svaki djelao sve. Seljak je sijao pšenicu i pekao vlašći kruh; kad mu je rit stala za mesom si je striljio zeca. Sam, odnosno uz pomoć rodbine i prijatelj, si je zidao stan, a pratež se je šila u familiji, u najmanjoj gospodarstvenoj jedinici. Stoljeća su scurila, sistem specijalizacije je potiho nadomjestio samoopskrbljavanje. Človik nastao je sve šikaniji u neki odredjeni posli, u drugi je zato zgubio svoju kompetenciju. Izdiferencirala su se pojedina zvanja, specijalisti su izrivali univerzalist. Razvitak specijalizacije napredovao je u različni djeli svita u različnoj mjeri. Polag stupnja specijalizacije danas razlikujemo različno razvite zemlje: (pejorativno) govorimo o “tretom svitu” i o nerazvijeni država, ako u ti država prevladjiva tzv. primarni ekonomski sektor (poljodjelstvo i šumarstvo); o “drugom” svitu govorimo, ako u pojedini društvi prevladjiva sekundarni sektor (sektor klasične produkcije = “teške” industrije); u “prvom” svitu, komu brojimo zapadnoeuropsku, japansku i američansku civilizaciju, je udio III. sektora daleko najznačajniji. U gospodarstvenoj terminologiji tercijarni sektor obuhvaća sve usluge, početo od frizera prik krčmara do sastavljača kompjutorskih programov.

Austrija je pred Drugim svitskim bojem još bila uglavnom agrarna država. Zbog automatizacije poljodjelstva ostavili su u 50-i i 60-i ljeti seljaki svoje paorije i su počeli djelat u fabrika. Danas se pravoda i u Austriji jur zasluži najveć pinez u zvanji tercijarnoga sektora. Ča to ide nam sputa? Čuda! Naime: ov proces specijalizacije i diferencijacije društva preminio je i međjusobni odnos ljudi i njev odnos prema svojem djelu. Ako je školnik prije u svojem selu zavježbao i-

grokaz, mu je bilo svejedno, je li to sliši njegovomu poslu ili ne. Školničko zvanje i briga za (cijelokupno) obrazovanje seoske mladine su sačinjavali još jednu cijelinu.

Polarni pari “slobodno vrime - djelatno vrime” i “hobi - djelo” nastanu stoprv u času, u kom se dan - a tim i človik - nasilno dilu u dva dijele: naime u ono vrime, u kom človik stoji na raspolaganje svojem poslodavaču, i u ono vrime, ko sliši človiku. Te dvi sfere - privatna i zvanična - se razlikuju po najjednostavniji i po najsudbonosniji kriterija: za jedno se človik plaća, za drugo ne! U zadnjem desetljeću dostigli su konačno i Gradišćanski Hrvati ta stupanj, da neki od njih primu plaću za to, da su Hrvati, odnosno da djelaju za Hrvate. Momentano oko 20 do 30 ljudi - uključujući urednike kod ORF-a i kod novin, sekretar(ic)e nekih društav, činovnika zemaljske vlade, poslanicu u narodni tanač itd, ne uključujući Hrvate kod tajne policije - svojom djelatnom snagom djela (više manje) na korist narodne grupe. Prednost: zaposlenje garantira kontinuitet djelovanja, odredjenu neodvisnost od “važnih” ljudi i neku, u današnjem času neophodnu komunikativnu infrastrukturu. Moguća pogibel: oni, ki djelaju za narodnu grupu prez plaće - vulgo: idealisti - se moru čutit zanemareni i moru popustit svojim angažmanom, pozivajući se na profesionaliste: “ti si za to plaćen, ada spasi narodnu grupu!”

Otvoreno se ova rečenica nikada ne sprogovori, pri neki situacija ju človik ali more dušat. Prem je ovakovo mišljenje razumljivo, manjka logika. Nesprogovorena pretpostavka, na koj to mišljenje temelji, je naime: drugi je odgovoran za moju sudbinu, a ne ja. To me spominja na betežnika, ki dava svojemu vračitelju krivicu na bolesti. Ili na vjernika, ki daje poručiti farniku: “Duhovniče, Vi nek marljivo molite za nas, da dojdemo u nebo. Mi idemo dosega u krčmu”.

Besmisleno bi bilo zatvarati naše gra- nice...

...Die burgenländische Toleranz und Vielfalt, das friedliche Zusammenleben unserer Menschen mit verschiedenen Sprachen und Religionsbekenntnissen war im Burgenland nie ernsthaft in Frage gestellt. Dieselbe Tradition hat auch unsere Bereitschaft, anderen, die vor Unterdrückung und politischer Verfolgung aus ihrer Heimat flüchten, zu helfen. Die Welle der Hilfsbereitschaft und das Entgegenkommen im Zusammenhang mit der Flüchtlingswelle der letzten Monate haben dies sehr eindrucksvoll unterstrichen. Wir haben einmal mehr bewiesen, daß Gastfreundschaft, Humanität und Solidarität für uns keine Schlagworte sind. In der ganzen Welt wurde uns dafür Anerkennung gezollt. Ich danke Ihnen allen, liebe Burgenländerinnen und Burgenländer, für Ihren Einsatz und Ihre Opferbereitschaft, die sie gezeigt haben. Gleichzeitig möchte ich betonen, daß wir auch in Zukunft in der gleichen Weise handeln sollen. Es wäre doch widersinnig - und wohl auch entgegen unseren bisherigen Grundsätzen - wenn wir inmitten einer Phase der europäischen Öffnung beginnen, unsere eigenen Grenzen zu schließen und Barrieren aufzubauen....

iz govora na radiju 29. X. 1989.

Zemaljski poglavar Gradišća svaku drugu nedilju prodikuje svojim Gradišćancem na radiju.

Ako gdo dobro poslušā, će se jako čuditi.

Interesantno je, kako minja mišljenje.

Ako dojdū smrznuti i zagladjeni bigunci iz Istočne Niške, je hranimo i opravimo kot brate.

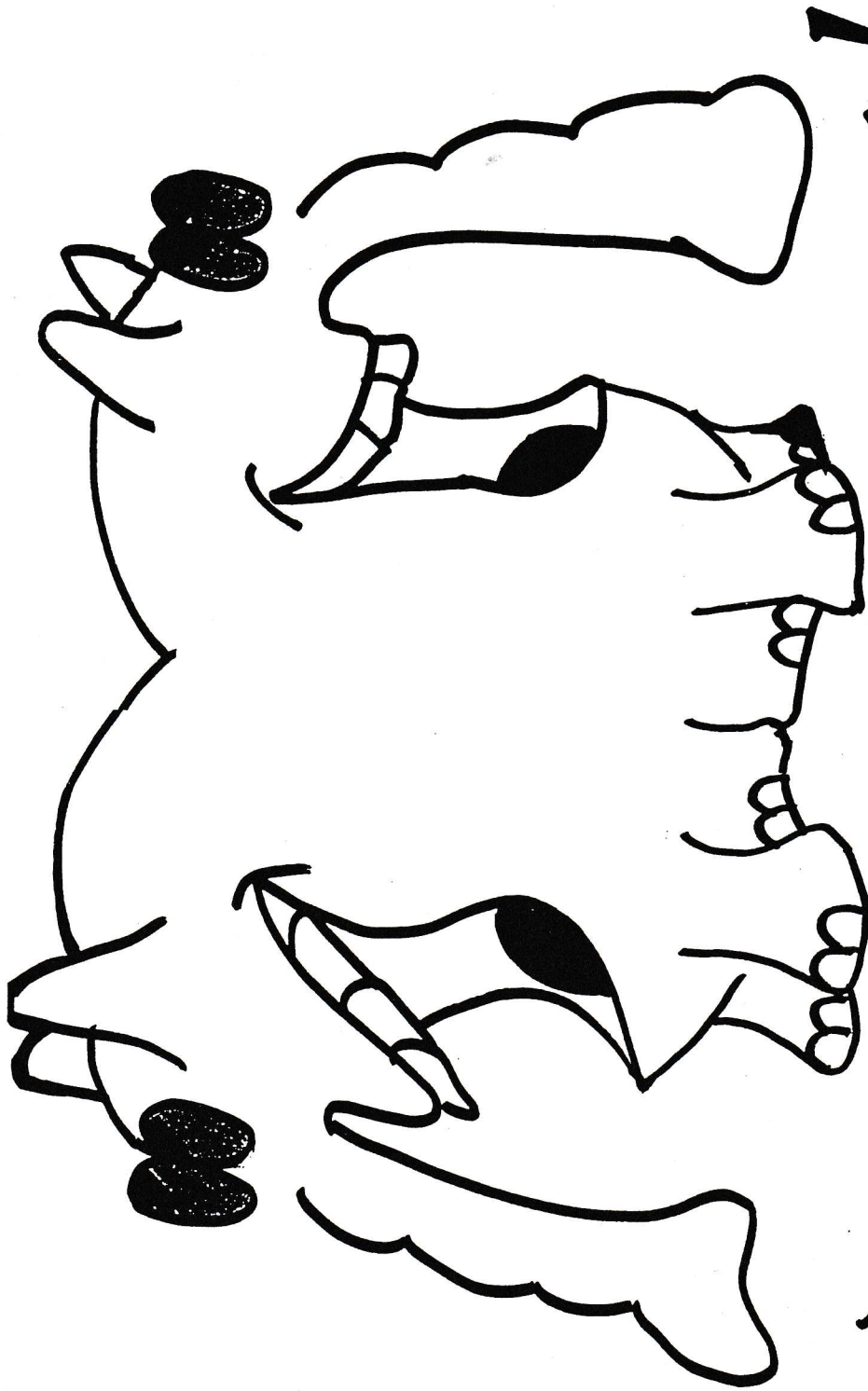
Ako dojdū smrznuti i zagladjeni bigunci iz Rumunjske, šaljemo naoružane vojake na granicu, da puškami proganjaju ove bigunce.

Ali mi se nesimo tomu čuditi. O vjerodostojnost zemaljskoga poglavara su ionako govorili jur pozvaniji suci.

...Mit Besorgnis mußte ich in den letzten Wochen Berichte zur Kenntnis nehmen, daß die illegalen Grenzübertreite an der burgenländisch- ungarischen Grenze stark gestiegen sind. Die Sicherheitsbehörden im Burgenland tun ihr Bestes, um die Grenze zu überwachen und zu sichern. Es zeigt sich jedoch, daß wir zu wenig Gendarmen und Zollwachorgane haben, um die illegale Einwanderung in unser Land wirksam zu bekämpfen. Dazu kommt noch ein wichtiges Sicherheitsproblem für unsere Bevölkerung. Weil sie ständig mit illegalen Grenzgängern beschäftigt sind, können unsere Gendarmenbeamten nicht mehr ihren anderen Aufgaben nachkommen. Die Verkehrssicherheit ist beeinträchtigt, die Zahl der Eigentumsdelikte ist angestiegen und auch alle anderen für die Sicherheit unserer Menschen wichtigen Aufgabenbereiche müssen zwangsläufig vernachlässigt werden. Ich habe daher den Innenminister aufgefordert, mehr Beamte im Burgenland einzusetzen.

Für den verstärkten Grenzschutz schlägt der Innenminister nunmehr den Einsatz des Bundesheeres vor. Ich unterstütze seine Initiative und hoffe, daß im Zusammenwirken mit dem Verteidigungsministerium das notwendige Personal so rasch als möglich zur Verfügung gestellt wird. Eine intensivere Grenzkontrolle würde viele der illegalen Einwanderer davon abhalten, es überhaupt zu versuchen. Gleichzeitig würde die Hilfe durch das Bundesheer auch die Gendarmen entscheidend entlasten, womit diese wieder mehr Zeit hätten, sich der Sicherheit der Menschen in unseren Gemeinden und im Straßenverkehr zu widmen. Wir müssen die Situation im Griff halten und verhindern, daß noch mehr Menschen illegal und unkontrolliert über die Grenze kommen...*iz govora na radiju 1. IIV. 1990.*

HRVATSKI NARODNI SAVJET :

Jedaz od nas mora biti BIT!

Posebna akcija

Hrvatskoga akademskoga kluba i
Hrvatskoga gradišćanskoga kulturnoga društva u Beču

Leben lassen ist nicht genug

Minderheiten in Österreich

50.-

broširano, 303 stranic, naklada Kremayr & Scheriau, Beč 1988.

S prinosi pripadnikov austrijskih manjin (Slovencev, Hrvatov, Čehov i Slovakov, Ugrov, Ciganov i Židovov) kot i pravnika dr. Felixa Ermacore, bivšega ministra vanjskih poslova Karla Grubera, dr. Brune Kreiskoga, politologa dr. Antona Pelinke i Silvijusa Magnage. Dokumenti, zakoni i slike u drugom dijelu knjige.

Naklada je spraznila svoje skladišće i je prodala sve knjige za diskont-cijenu, tako da moremo ponuditi ovu akciju za naše člane i druge interesirane. Na početku je stala knjiga 280 š., kasnije pak 200 š. HAK ju prodava za 50 š.

Reinhold Henke

**Leben lassen
ist nicht genug
Minderheiten in Österreich**

Kremayr & Scheriau

P. b. b.

Erscheinungsort: 1040 Wien
Verlagspostamt: 1040 Wien

DRUCKSACHE